

Het voorzitterschap van Kamer en Senaat in België (1918-1974). Van parlementaire autonomie naar partijdige afhankelijkheid

door Emmanuel GERARD

Hoogleraar aan het Departement Politieke Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven

Het is bekend dat het voorzitterschap van Kamer en Senaat een belangrijke en prestigieuze functie is waarover tijdens de regeringsvorming wordt beslist. De partijen die bij de kabinetsformatie rond de tafel zitten verdelen niet alleen de ministerposten maar ook - en als onderdeel van een globaal pakket - het voorzitterschap van Kamer en Senaat. In dit artikel zullen wij onderzoeken hoe en wanneer die praktijk is gegroeid. Wij concentreren ons daarbij op de periode 1918-1974. Het beginpunt zullen we verder verantwoorden. Met betrekking tot het eindpunt kunnen we stellen dat de vastgestelde praktijk sedertdien een onomkeerbaar gegeven is geworden ¹.

Voor de oppositie is deze toestand sinds lang een doorn in het oog ². De neiging bestaat echter ten overstaan van sommige als minder positief ervaren praktijken in het Belgische politieke systeem - en de voorstanders van de 'nieuwe politieke cultuur' kunnen hier vermeld worden - te verwijzen naar een vage 'gouden tijd' van een zelfstandig werkend parlement, een parlement dat zich tegenover de regering als een onafhankelijke en controlerende instantie affirmeert. Deze gedachte berust op een illusie. Het is waar dat het Belgische regeringssysteem in 1831 werd geconcipeerd vanuit een tegenstelling tussen het parlement enerzijds en de koning en zijn ministers anderzijds. Die tweedeling beantwoordde aan de toen veel beleden, maar niet steeds even duidelijke notie van de scheiding der machten. De autonomie van de kamers in de aanduiding van hun voorzitter, bepaald in artikel 37 van de grondwet ³, gold als een symbool van deze scheiding, anders dan in Nederland b.v. waar de voorzitter door de koning werd benoemd. Het is echter even waar dat al tijdens de regeringsperiode van koning Leopold (1831-1865) het Belgische politieke systeem een belangrijke wending maakte naar een toestand waarin de tegenstelling tussen parlement en regering vervangen werd door de tegenstelling tussen regeringsmeerderheid en oppositie. De ontwikkeling van het partijwezen speelde daarin een cruciale rol. In feite

1 Er bestaat over deze problematiek omzeggens geen literatuur. De meeste handboeken over het Belgische parlement (M. Van der Hulst, *Het federale Parlement*, Kortrijk, 1994 en de vroegere uitgaven van H. Van Impe) hanteren een vrijwel exclusief juridisch-institutionele invalshoek. Wel interessant zijn: H. Van Impe, 'De aanduiding van de voorzitters van Kamer en Senaat in België', *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht*, 1965, pp. 7-11; R. Senelle, 'De benoeming van de voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers', *Rechtskundig Weekblad*, 1966, pp. 630-632; en E. Toebosch, *Parlementen en reglementen*, Brussel, 1991, pp. 25-48.

2 In een recent voorstel van verklaring tot herziening van de grondwet vermeldt VU-Kamerlid Bourgeois art. 52 betreffende het voorzitterschap van de kamers. In zijn opvatting zou de voorzitter uit de oppositie moeten worden gekozen.

3 'Bij iedere zitting benoemt elke Kamer haar voorzitter, haar ondervoorzitters en stelt haar bureau samen'. Thans art. 52. Aangezien onze studie de periode 1918-1974 betreft zullen wij verwijzen naar de oude nummering (1831-1994) van de grondwet.

was deze evolutie inherent aan de dynamiek van een representatief systeem met ministeriële verantwoordelijkheid. In politiek-wetenschappelijke geschriften uit de tweede helft van de negentiende eeuw wordt de partijregering (met andere woorden: de regering gevormd door de meerderheidspartij in het parlement) als de normale uiting van het parlementair regeringsstelsel beschouwd⁴. De paradoxale ontwikkeling bestaat erin dat het mechanisme van de ministeriële verantwoordelijkheid, waarmee de suprematie van het parlement over de koning en zijn ministers werd afgedwongen, uiteindelijk - in de 20ste eeuw - tot de degradatie van het parlement en zijn onderwerping aan de regering heeft geleid⁵.

Reeds in 1852 drukt de tegenstelling tussen regeringsmeerderheid en oppositie zich uit bij de verkiezing van de Kamervoorzitter en sindsdien geldt als een vaststaand gegeven dat de voorzitter uit de meerderheid wordt gekozen. In een tweepartijstelsel is dit in feite een vrij evidente zaak. In zo'n stelsel zijn zowel de meerderheid als de minderheid homogeen. Men kan zich in die context moeilijk twee verschillende meerderheden voorstellen: een die achter de voorzitter van de assemblee staat en een die achter de regering staat. Overigens hoeft dit niet meteen als een aanslag op de autonomie van het parlement te worden beschouwd. De partijen van de negentiende eeuw zijn niet de moderne partijformaties van vandaag. In wezen ging het om parlementsfractionen, die weliswaar geleidelijk de autonomie van het individuele parlementslid, maar daarom nog niet van het parlement als instelling in het gedrang brachten⁶. Vandaag zijn het buitenparlementaire partijbesturen die de beslissingen nemen.

De situatie verandert na de Eerste Wereldoorlog. Er komt een einde aan de homogene meerderheden. In 1921, na enkele jaren van nationale unie, moeten de partijen kleur bekennen en een partner kiezen. Als gevolg daarvan treedt het Belgische politieke systeem een periode van grote regeringsinstabiliteit binnen. Kamer en Senaat, die in de zittingsperiode tussen twee verkiezingen uiteraard geen substantiële veranderingen ondergaan in hun politieke samenstelling, worden in diezelfde tijdsspanne wel geconfronteerd met wisselende regeringen en zelfs regeringscoalities. In die nieuwe context roept het voorzitterschap onverwachte problemen op en treden een aantal nevenverschijnselen op.

In wat volgt maken we eerst enkele algemene vaststellingen betreffende het voorzitterschap van beide kamers. Vervolgens plaatsen we de problematiek van meerderheid en oppositie in het bredere kader van het aan kracht winnende evenredigheidsprincipe. Daarna kijken we naar de band tussen voorzitterschap en regeringsconstellatie, waarbij we aandacht besteden aan de nogal wisselvallige houding van de politici daaromtrent. In de laatste twee onderdelen analyseren we achtereenvolgens de verschuiving van fractie naar partijbestuur in de beslissing omtrent het voorzitterschap, en de praktijk van de verkiezing bij handgeklap. Het zijn twee evoluties die hand in hand gaan en het voorzitterschap stevig aan de meerderheid hebben vastgeklonken.

⁴ Zie E. Gerard, 'Les partis politiques', *Res Publica*, 1985, pp. 457-484.

⁵ Zie in dit verband W. Dewachter, 'Het parlement: vijf modellen, n functies', in W. Dewachter et al., *Afscheid van het laatste dubbelparlement*, Leuven, 1997, pp. 17-53.

⁶ Tot in de jaren 1960 was de term 'parlementsgroepen' in gebruik. Wij zullen consequent de term parlementsfractionen gebruiken.

I. Een voorzitter uit de meerderheid

Als uitgangspunt nemen we tabel I waarin een overzicht wordt geboden van de voorzitters van Kamer en Senaat per zitting, van 1918 tot 1974, in concordantie gebracht met de regeringen. Globaal genomen kan men vaststellen dat de voorzitters van beide kamers meestal uit de regeringsmeerderheid komen en dat beide functies onder de regeringspartijen worden verdeeld. Maar er zijn uitzonderingen. Van de 68 zittingen in de bestudeerde periode zijn er 14 in de Kamer en 3 in de Senaat met een voorzitter die tot de oppositie behoort. Precies die uitzonderingen wijzen erop dat de situatie na de Eerste Wereldoorlog anders is dan voordien. In de periode van de homogene regeringsmeerderheden voor 1914 was een voorzitter uit de oppositie immers ondenkbaar.

Laten we om te beginnen de draagwijdte van sommige uitzonderingen nuanceren. Niet elk geval heeft immers een politieke betekenis. Dat heeft te maken met de botsing tussen het vaste ritme van de parlementaire activiteiten en de wisselende levensduur van een regering. De voorzitters van Kamer en Senaat worden krachtens de grondwet gekozen bij het begin van elke zitting, zowel gewone als buitengewone. De gewone zitting opent van rechtswege de tweede dinsdag van november, zij loopt tot juni, juli of zelfs augustus van het daaropvolgend jaar en wordt dan door de regering gesloten ⁷. Vanaf de grondwetsherziening van 1969 opent de gewone zitting de tweede dinsdag van oktober. Wanneer er evenwel verkiezingen zijn in mei zoals bepaald in het kieswetboek, of op een ander tijdstip in geval van ontbinding, dan worden de kamers door de regering meestal onmiddellijk na de verkiezingen in buitengewone zitting bijeengeroepen ⁸. Is er een belangrijke politieke ontwikkeling na de sluiting van de zitting, dan kan de regering zich eveneens verplicht zien de kamers in buitengewone zitting bijeen te roepen. Dat gebeurt herhaaldelijk op het einde van de jaren dertig. Zo werden in de zittingsperiode 1936-1939 niet minder dan zes zittingen gehouden. In al die gevallen moesten Kamer en Senaat eerst overgaan tot de samenstelling van hun bureau ⁹. Om deze omslachtige procedure te vermijden wordt na de Tweede Wereldoorlog het gebruik gevestigd de zitting pas te sluiten kort voor de opening van de eerst volgende gewone zitting.

Tegenover het vaste ritme van de parlementaire activiteiten staat de wisselvalligheid van de regering. In de bestudeerde periode is er zelfs een opmerkelijke regeringsinstabiliteit (hoewel niet in elke subperiode even groot): tijdens de zestien legislaturen tussen 1919 en 1974 zijn er precies 42 regeringen. Binnen één legislatuur is er niet alleen een wisseling van regeringen, maar ook van coalitieformules. De uitschieters zijn de zittingsperiode 1925-1929 en 1939-1946 met elk niet minder dan vier coalitieformules. In de periode van de homogene meerderheden voor 1914 kende men binnen één legislatuur ook regelmatig een wisseling van regering, maar uiteraard niet van coalitieformule.

⁷ Als enige regel geldt dat de kamers ieder jaar ten minste veertig dagen in zitting moeten blijven (art. 70 GW). De regering kan een lastig optreden van de oppositie vermijden door de zitting voortijdig te sluiten.

⁸ Dat is slechts één keer niet gebeurd, namelijk na de parlamentsverkiezingen van mei 1929. Het nieuwe parlement moest dan wachten tot de opening van de gewone zitting in november vooraleer het zijn eerste vergadering kon houden. De regering Jaspar bleef na de verkiezingen gewoon doorregeren, vermits haar meerderheid intact was gebleven.

⁹ De buitengewone zitting van 1937 en 1938 nam in de Senaat slechts één vergadering in beslag!

TABEL I

Kamer- en Senaatsvoorzitters en regeringen per zitting 1918-1974

zitting	verkiez. Kamer	Kamer-voorzitter	P	verkiez. Senaat	Senaats-voorzitter	P	benoem. regering	Regering	PP
1918-19	28/11/18	Poulet*	K	29/11/18	de Favereau*	K	21/11/18	Delacroix I	K-L-S
1919-20	10/12/19	Brunet*	S	16/12/19	de Favereau*	K	02/12/19	Delacroix II	K-L-S
1920-21	23/11/19	Brunet*	S	09/11/20	de Favereau*	K	20/11/20	Carton de Wiart	K-L-S
1921-22	20/12/21	Brunet*	S	28/12/21	de Favereau*	K	16/12/21	Theunis I	K-L
1922-23	14/11/22	Brunet*	S	14/11/22	t'Kint de R.*	K			
1923-24	13/11/23	Brunet	S	13/11/23	t'Kint de R.*	K	10/03/24	Theunis II	K-L
1924-25	11/11/24	Brunet	S	11/11/24	t'Kint de R.*	K			
1925BZ	19/05/25	Brunet	S	05/05/25	t'Kint de R.*	K	13/05/25 17/06/25	Van de Vyvere Poulet	K K-S
1925-26	10/11/25	Brunet	S	10/11/25	t'Kint de R.*	K	20/05/26	Jaspar I	K-L-S
1926-27	09/11/26	Brunet	S	09/11/26	t'Kint de R.*	K			
1927-28	08/11/27	Brunet	S	08/11/27	t'Kint de R.*	K	22/11/27	Jaspar II	K-L
	16/08/28	Tibbaut*	K						
1928-29	13/11/28	Tibbaut*	K	13/11/28	Magnette*	L			
1929-30	19/11/29	Tibbaut*	K	20/11/29	Magnette	L			
1930-31	11/11/30	Poncelet*	K	11/11/30	Magnette*	L	05/06/31	Renkin I	K-L
1931-32	10/11/31	Poncelet	K	10/11/31	Magnette	L	23/05/32 22/10/32	Renkin II Broqueville I	K-L K-L
1932-33	21/12/32	Poncelet*	K	27/12/32	Digneffe*	L	17/12/32	Broqueville II	K-L
1933-34	14/11/33	Poncelet	K	14/11/33	Digneffe*	L	12/06/34	Broqueville III	K-L
1934-35	13/11/34	Poncelet	K	13/11/34	Lippens*	L	20/11/34 25/03/35	Theunis III Van Zeeland I	K-L K-L-S
1935-36	12/11/35	Poncelet*	K	12/11/35	Lippens	L			
1936BZ	23/06/36	Huysmans*	S	01/07/36	Moyersoen*	K	13/06/36	Van Zeeland II	K-L-S
1936BZ	27/10/36	Huysmans*	S	27/10/36	Moyersoen	K			
1936-37	10/11/36	Huysmans*	S	10/11/36	Moyersoen	K			
1937BZ	07/09/37	Huysmans	S	07/09/37	Moyersoen	K			
1937-38	09/11/37	Huysmans*	S	09/11/37	Moyersoen	K	23/11/37 15/05/38	Janson Spaak I	K-L-S K-L-S
1938BZ	04/10/38	Huysmans	S	04/10/38	Moyersoen	K			
1938-39	08/11/38	Huysmans	S	08/11/38	Moyersoen	K	21/02/39	Pierlot I	K-S
1939BZ	21/04/39	Van Cauwelaert*	K	26/04/39	Gillon*	L	18/04/39	Pierlot II	K-L
1939BZ	05/09/39	Van Cauwelaert	K	05/09/39	Gillon	L	03/09/39	Pierlot III	K-L-S
1939-40	14/11/39	Van Cauwelaert*	K	14/11/39	Gillon*	L			
							27/09/44	Pierlot IV	K-L-S C
1944-45	14/11/44	Van Cauwelaert	K	14/11/44	Gillon	L	16/11/44 12/02/45	Pierlot V Van Acker I	K-L-S K-L-S C
							02/08/45	Van Acker II	S-L-C UDB
1945-46	13/11/45	Van Cauwelaert	K	13/11/45	Gillon	L			

zitting	verkiez. Kamer	Kamer-voorzitter	P	verkiez. Senaat	Senaats-voorzitter	P	benoem. regering	Regering	PP
1946BZ	19/03/46	Van Cauwelaert*	K	19/03/46	Gillon*	L	13/03/46 31/03/46 03/08/46	Spaak II Van Acker III Huysmans	S S-L-C S-L-C
1946-47	12/11/46	Van Cauwelaert	K	12/11/46	Gillon	L	20/03/47	Spaak III	S-K
1947-48	11/11/47	Van Cauwelaert	K	11/11/47	Rolin*	S			
1948-49	09/11/48	Van Cauwelaert	K		Rolin	S			
1949BZ	26/07/49	Van Cauwelaert	K	26/07/49	Rolin	S	11/08/49	Eyskens I	K-L
1949-50	08/11/49	Van Cauwelaert*	K	08/11/49	Gillon*	L			
1950BZ	20/06/50	Van Cauwelaert*	K	27/06/50	Struye*	K	08/06/50 16/08/50	Duvieusart Pholien	K K
1950-51	14/11/50	Van Cauwelaert	K	14/11/50	Struye	K			
1951-52	13/11/51	Van Cauwelaert	K	13/11/51	Struye	K	15/01/52	Van Houtte	K
1952-53	11/11/52	Van Cauwelaert*	K	11/11/52	Struye*	K			
1953-54	10/11/53	Van Cauwelaert	K	10/11/53	Struye	K			
1954BZ	27/04/54	Huysmans*	S	05/05/54	Gillon	L	22/04/54	Van Acker IV	S-L
1954-55	09/11/54	Huysmans	S	09/11/54	Gillon	L			
1955-56	08/11/55	Huysmans	S	08/11/55	Gillon	L			
1956-57	13/11/56	Huysmans*	S	13/11/56	Gillon	L			
1957-58	12/11/57	Huysmans	S	12/11/57	Gillon	L			
1958BZ	18/06/58	Huysmans	S	24/06/58	Struye	K	23/06/58	Eyskens II	K
1958-59	11/11/58	Kronacker*	L	11/11/58	Struye	K	06/11/58	Eyskens III	K-L
1959-60	10/11/59	Kronacker	L	10/11/59	Struye	K			
1960-61	08/11/60	Kronacker*	L	08/11/60	Struye	K			
1961BZ	27/04/61	Van Acker	S	25/04/61	Struye	K	25/04/61	Lefèvre	K-S
1961-62	14/11/61	Van Acker	S	14/11/61	Struye	K			
1962-63	13/11/62	Van Acker	S	13/11/62	Struye	K			
1963-64	12/11/63	Van Acker	S	12/11/63	Struye	K			
1964-65	10/11/64	Van Acker	S	10/11/64	Struye	K			
1965BZ	10/06/65	Van Acker	S	17/06/65	Struye	K	27/07/65	Harmel	K-S
1965-66	09/11/65	Van Acker	S	09/11/65	Struye	K	19/03/66	Vanden Boeynants	K-L
1966-67	08/11/66	Van Acker	S	08/11/66	Struye	K			
1967-68	14/11/67	Van Acker	S	14/11/67	Struye	K			
1968BZ	23/04/68	Van Acker	S	02/05/68	Struye	K	17/06/68	Eyskens IV	K-S
1968-69	12/11/68	Van Acker	S						
1969-70	14/10/69	Van Acker	S	14/10/69	Struye	K			
1970-71	13/10/70	Van Acker	S	13/10/70	Struye	K			
1971-72	25/11/71	Van Acker	S	03/12/71	Struye	K	20/01/72	Eyskens V	K-S
1972-73	10/10/72	Van Acker	S	10/10/72	Struye	K	26/01/73	Leburton	K-L-S
1973-74	09/10/73	Van Acker*	S	09/10/73	Harmel	K			
1974BZ	30/04/74	Dequae*	K	30/04/74	Harmel	K	25/04/74	Tindemans I	K-L

BZ: buitengewone zitting; P(P): partij(en); K: katholiek (na 1946 CVP/PSC); S: socialist (na 1946: BSP/PSB); L: liberaal (na 1965: PVV/PLP); C: communist; *: via geheime stemming; vetjes: voorzitter uit de oppositie.

Deze regeringsinstabiliteit heeft vanzelfsprekend haar weerslag op het voorzitterschap. Soms is er een voorzitter in functie bij het aantreden van een nieuwe regeringscoalitie. In enkele gevallen behoort hij niet (meer) tot de regeringspartijen. Dat verklaart enkele van de uitzonderingen. Wij sommen ze op:

1. Het katholiek-liberale kabinet Theunis II komt aan de macht op een ogenblik dat de socialist Brunet voorzitter van de Kamer is (10 maart 1924)
2. Het katholiek-liberale kabinet Jaspar komt aan de macht op een ogenblik dat de socialist Brunet voorzitter van de Kamer is (22 november 1927)
3. Het linkse kabinet Van Acker II komt aan de macht op een ogenblik dat de katholiek Van Cauwelaert voorzitter van de Kamer is (2 augustus 1945)
4. Het linkse kabinet Van Acker III komt aan de macht op een ogenblik dat de CVP-er Van Cauwelaert voorzitter van de Kamer is (31 maart 1946)
5. Het linkse kabinet Huysmans komt aan de macht op een ogenblik dat de CVP-er Van Cauwelaert voorzitter van de Kamer is (3 augustus 1946)
6. Het BSP-CVP kabinet Spaak III komt aan de macht op een ogenblik dat de liberaal Gillon voorzitter van de Senaat is (20 maart 1947)
7. Het CVP-liberaal kabinet Eyskens I komt aan de macht op een ogenblik dat de socialist Rolin voorzitter van de Senaat is (11 augustus 1949)
8. Het CVP minderheidskabinet Eyskens II komt aan de macht op een ogenblik dat de socialist Huysmans voorzitter van de Kamer is (23 juni 1958)
9. Het CVP-PVV kabinet Vanden Boeynants komt aan de macht op een ogenblik dat de socialist Van Acker voorzitter van de Kamer is (19 maart 1966)

Die uitzonderingen hebben geen politieke draagwijdte. In enkele gevallen kiest de meerderheid trouwens haar eigen voorzitter zodra zij kan. Hoewel er tussen twee verkiezingen in aan de samenstelling van de kamers niets verandert, zijn er enkele legislaturen waarin het voorzitterschap van partij verandert: twee voor de Kamer (1928 van de socialist Brunet naar de katholiek Tibbaut; 1958 van de socialist Huysmans naar de liberaal Kronacker); drie voor de Senaat (1928 van de katholiek t'Kint de Roodenbeke naar de liberaal Magnette; 1947 van de liberaal Gillon naar de socialist Rolin; 1949 omgekeerd van Rolin naar Gillon).

Het aantal merkwaardige situaties dat aldus overblijft is beperkt. Wij sommen ook deze gevallen op:

1. De socialist Brunet wordt in december 1921 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een katholiek-liberaal kabinet (en verlengd)
2. De socialist Brunet wordt in november 1924 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een katholiek-liberaal kabinet
3. De socialist Brunet wordt in mei 1925 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een katholiek minderheidskabinet
4. De katholiek Van Cauwelaert wordt in november 1945 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een links kabinet
5. De CVP-er Van Cauwelaert wordt in maart 1946 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een socialistisch minderheidskabinet
6. De liberaal Gillon wordt in maart 1946 gekozen als voorzitter van de Senaat na de aanstelling van een socialistisch minderheidskabinet
7. De CVP-er Van Cauwelaert wordt in november 1946 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een links kabinet

8. De socialist Van Acker wordt in november 1966 gekozen als voorzitter van de Kamer na de aanstelling van een CVP-PVV kabinet (en verlengd)

Hoe moeten deze gevallen worden verklaard? Driemaal gaat het om de uitzonderlijke situatie van een minderheidskabinet, dat noodgedwongen het voorzitterschap in handen van de oppositie, de feitelijke meerderheid, moet laten. Het meest sprekende van deze gevallen is de verkiezing van maart 1946. Verder is er het geval Brunet in 1921 en 1924. Het vindt zijn verklaring in de nog onvaste traditie van het coalitiesysteem na 1921 - de liberalen weifelen tussen steun aan de katholieken waarmee zij voor het eerst een regering vormen en trouw aan het oude 'linkse' bondgenootschap met de socialisten¹⁰ - en in het principe van de proportionaliteit voor de samenstelling van het bureau, waarover verder meer. Vervolgens is er het geval Van Cauwelaert in november 1945 en november 1946. Het gaat hier telkens om een verkiezing op een ogenblik dat de politieke situatie uiterst onstabiel is. De eerste keer gebeurt dat bovendien voor een zeer korte zitting, want er zijn verkiezingen aangekondigd. Tenslotte is er het geval Van Acker in 1966. Dat heeft te maken met de noodzaak van een tweederde meerderheid bij de grondwetsherziening (de eerste sedert 1921) op een ogenblik dat er eveneens onduidelijkheid heerst over een tweeledige dan wel een drieledige coalitie. Deze verkiezing gebeurt trouwens met instemming van de regeringspartijen. Het prestige van de betrokken personaliteiten is zeker niet vreemd aan hun verkiezing: Émile Brunet, Frans Van Cauwelaert en Achiel Van Acker werden erkend als politici van formaat en wisten zich als voorzitter van de Kamer door alle partijen aanvaard te maken. Maar het doorslaggevend argument voor hun verkiezing moet gezocht worden in de politieke constellatie van het ogenblik.

De voorzitter komt dus in de regel uit de regeringsmeerderheid. Dat is niet nieuw en ligt in de lijn van de verwachting. De uitzonderingen hebben in wezen te maken met het nieuwe coalitieregime dat voor onvastheid zorgt. Wel nieuw is dat als gevolg van de heterogene meerderheid na de Eerste Wereldoorlog de voorzitterschappen van Kamer en Senaat voortaan tussen de regeringspartijen worden verdeeld. Die laatste praktijk vormt een reële beperking van de handelingsvrijheid van de kamers in de aanduiding van hun voorzitter. De coalitie leidt immers noodgedwongen tot afspraken over Kamer en Senaat en brengt de onafhankelijkheid van beide kamers in het gedrang. Dat gebeurt uitdrukkelijk vanaf 1927 onder de katholiek-liberale coalities. Daardoor krijgt de liberale partij als derde (en tussen 1946-1949 zelfs als vierde) partij toegang tot deze hoge functies en verwerft zij in het bijzonder herhaaldelijk het voorzitterschap van de Senaat.

II. De proportionaliteit van het bureau van Kamer en Senaat

Bij de keuze van hun voorzitter richten beide kamers zich naar de regeringscoalitie en naar elkaar. Toch moet de afhankelijkheid die hierdoor wordt gecreëerd worden genuanceerd. De voorzitter staat niet alleen, hij maakt deel uit

¹⁰ In de Kamer - waar de radicalen sterker staan - steunen ze de socialist Brunet, in de Senaat - waar de doctrinair overheersen - steunen ze de katholiek de Favereau. In de Senaat verwijst de socialist Coppieters uitdrukkelijk naar de 'meerderheid van de linkerzijde' om voor zijn partij die binnen de linkerzijde de grootste fractie vormt het voorzitterschap op te eisen. De socialisten verlaten uit protest de zaal wanneer blijkt dat de liberalen voor de Favereau hebben gekozen.

van het bureau, dat verder nog bestaat uit ondervoorzitters en secretarissen. Hoewel de voorzitter zonder twijfel de belangrijkste en meest prestigieuze functie vervult, mogen de ondervoorzitters niet verwaarloosd worden. Zij hebben dezelfde bevoegdheden als de voorzitter wanneer zij hem vervangen¹¹, maar spelen ook en vooral een rol als commissievoorzitter. Bovendien draagt het reglement tot aan de Tweede Wereldoorlog heel wat beslissingen op aan het bureau als college en niet aan de voorzitter. Aanvankelijk was het bureau van beide kamers in handen van de regeringsmeerderheid met slechts een minimale, symbolische aanwezigheid van de oppositie. De invoering, in 1899, van de evenredige vertegenwoordiging voor de parlementsverkiezingen zorgt echter voor de geleidelijke afbraak van het meerderheidsprincipe in de Belgische politiek. Na de Eerste Wereldoorlog oorlog vindt het evenredigheidsprincipe algemene toepassing, ook voor de samenstelling van de bureaus van Kamer en Senaat. Daardoor beklemtonen beide kamers in zekere zin hun zelfstandigheid t.o.v. de regering. De evenredige vertegenwoordiging breekt immers de exclusieve band tussen het bureau en de regeringsmeerderheid en geeft de oppositie een stem in het kapittel. Maar ook bij toepassing van het evenredigheidsprincipe behoudt de regeringsmeerderheid natuurlijk haar leidend aandeel. Er kan verder nog worden opgemerkt dat de evenredige vertegenwoordiging niet wordt opgelegd door het reglement, maar in feite een *gentlemen's agreement* is tussen de drie traditionele partijen; de praktijk behoort tot de politieke cultuur die na de Eerste Wereldoorlog ingang vindt en steeds meer wordt gekenmerkt door de pacificatiedemocratie¹². We analyseren deze praktijk doorheen de periode 1918-1974. Het zal blijken dat het principe niet steeds even consequent is toegepast

De periode 1918-1936

De evenredige samenstelling van het bureau vindt ingang in de jaren 1918-1921 wanneer België - in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog - wordt bestuurd door regeringen van nationale unie. De eerste stap wordt gezet in november 1918, bij de hervatting van het politieke leven onmiddellijk na de wapenstilstand. De rechterzijde, die nog steeds de volstreekte meerderheid bezit in beide kamers, heeft al - noodgedwongen - ingestemd met een kabinet van nationale unie waarin de portefeuilles paritair tussen de rechter- en de linkerzijde zijn verdeeld, en kan zich nog moeilijk verzetten tegen de eis van liberalen en socialisten om minstens een evenredig aandeel te krijgen in het bureau van Kamer en Senaat¹³. Volgens het reglement bestaat het bureau van de Kamer in 1918 uit een voorzitter, een eerste en een tweede ondervoorzitter, vier secretarissen; buiten het bureau zijn er nog vier questoren. De rechtse regeringsmeerderheid liet voor

11 Er is van oudsher een beurtrol voor het voorzitten van de vergaderingen. In de zitting 1927-1928 doet zich een ongewone situatie voor. Op 10 aug. 1928 overlijdt Senaatsvoorzitter Arnold t'Kint de Roodenbeke. Hij wordt voor de rest van de zitting, die nog talrijke vergaderingen in september en oktober 1928 beslaat, vervangen door de ondervoorzitters en in het bijzonder door de eerste ondervoorzitter, de socialist Lafontaine.

12 Vandaag wordt de evenredige samenstelling van het bureau van de Senaat opgelegd door het reglement.

13 De katholieke fractie in Kamer en Senaat werd aangeduid als de 'rechterzijde', de liberale fractie als de 'liberale linkerzijde', en de socialistische fractie als de 'socialistische linkerzijde'. Soms werd de meervoudsnaam 'linkerzijden' gebruikt voor liberalen en socialist samen. Deze klassieke rechts-links terminologie bleef tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik.

1914 slechts één mandaat op zeven over aan de linkse oppositie van liberalen en socialisten. In het bureau van de Kamer zetelde met name één socialist als secretaris. In november 1918 wordt het aantal ondervoorzitters vermeerderd tot drie en het aantal secretarissen tot vijf om in een geest van nationale unie aan de linkerzijde een evenredig aandeel in het bureau te kunnen geven. Zij krijgen nu vier mandaten op negen, nl. twee ondervoorzitters en twee secretarissen. Hetzelfde scenario speelt zich af in de Senaat. Volgens het reglement bestaat het bureau hier uit een voorzitter, twee ondervoorzitters en vijf secretarissen. Het aandeel van de oppositie was hier voor 1914 groter dan in de Kamer (nl. een liberale ondervoorzitter en een liberale en een socialistische secretaris, d.w.z. drie op acht mandaten), maar het aantal mandaten liet nog geen echte evenredige vertegenwoordiging van de drie fracties toe. In november 1918 wordt het aantal ondervoorzitters vermeerderd tot drie zodat de linkerzijde - zoals in de Kamer - vier op negen mandaten in handen krijgt.

Door de parlamentsverkiezingen van 16 november 1919 worden de politieke kaarten herschud, althans in de Kamer. De katholieken verliezen hun volstrekte meerderheid, de socialisten worden bijna even sterk als de katholieken en de liberalen komen met grote achterstand op de derde plaats. Er komt een nieuwe regering van nationale unie, weliswaar met een aangepaste portefeuilleverdeling. De socialisten dringen ook aan op een aanpassing van de samenstelling van het bureau van de Kamer. Om de evenredige vertegenwoordiging te kunnen toepassen moet het aantal mandaten nogmaals worden uitgebreid. Om af te wijken van het reglement is er unanimitie vereist, en doordat de liberalen dwarsliggen bij de verdeling van de ondervoorzitterschappen, blijft alles bij het oude¹⁴. In de volgende maanden zal het reglement echter effectief worden herzien. Het aantal ondervoorzitters wordt op vier gebracht: naast de eerste en de tweede ondervoorzitter, komen er nog twee zonder rang; het aantal secretarissen wordt op vijf gebracht¹⁵. Vanaf november 1920 kan dan een nieuwe verdeling worden toegepast: vier katholieken, vier socialisten en twee liberalen. In de Senaat verloopt de toepassing van de evenredige vertegenwoordiging zonder noemenswaardige problemen. De politieke verhoudingen liggen er wel anders. Na de parlamentsverkiezingen van 16 november 1919 behouden de katholieken immers hun volstrekte meerderheid en ook na de grondwetsherziening van 1921 en de daaropvolgende parlamentsverkiezingen van 20 november 1921 blijven zij sterker aanwezig in de Senaat¹⁶. In november 1919 wordt het aantal secretarissen vermeerderd tot zes om een betere verdeling te kunnen realiseren. Het bureau telt nu vijf katholieken, drie liberalen en twee socialisten. Na de verkiezingen van 1921 gaat het om drie socialisten en twee liberalen¹⁷.

14 De verkiezing van het bureau neemt niet minder dan drie zittingen in beslag (*Parlementaire Handelingen Kamer*, verder afgekort als PHK, 10, 11 en 16 dec. 1919). De liberalen eisen mordicus het eerste ondervoorzitterschap op voor Mechelynck. De katholieken die bij verrassing het voorzitterschap aan de socialist Brunet hebben kwijtgespeeld eisen als sterkste fractie de functie voor zich op.

15 In 1925 wordt het aantal quaestoren eveneens van vier op vijf gebracht voor de toepassing van de evenredige vertegenwoordiging (PHK 10 nov. 1925).

16 Bij de parlamentsverkiezingen van 1919 is de cijnsvoorwaarde voor de senatoren nog van kracht. Dat benadeelt de Belgische Werkliedenpartij. Door de ongeldigverklaring van acht socialistische senatoren kunnen de katholieken de volstrekte meerderheid behouden. Ook na de 'democratisering' van de Hoge Kamer in 1921 blijft het verkiezingsstelsel voor de Senaat in het voordeel van de katholieken spelen.

17 Ook in de Senaat wordt in 1925 het aantal quaestoren van vier op vijf gebracht.

Hoewel de invoering van de evenredige vertegenwoordiging in het bureau tussen 1918 en 1921 in feite parallel loopt met de gouvernementele realiteit, kan die nieuwe praktijk toch beschouwd worden als een middel om de parlementaire zelfstandigheid te bevestigen, zeker na de verkiezingen van 1919 wanneer geen enkele partij nog de volstrekte meerderheid bezit in de kamers en het coalitieregime nog in zijn kinderschoenen staat. Het principe van de evenredige vertegenwoordiging wordt na het uiteenvallen van de nationale unie in 1921 niet in vraag gesteld. Het is in die geest dat de socialist Brunet, hoewel behorende tot de oppositie, tussen 1921 en 1925 en opnieuw in 1927 zijn voorzitterstoel in de Kamer kan behouden met de steun van de twee meerderheidspartijen. Tussen 1921 en 1928 hebben de twee sterkste partijen los van de regeringscoalitie elk een voorzitterschap: de socialisten in de Kamer en de katholieken in de Senaat en verder zijn de bureaus proportioneel samengesteld. Ondanks de wisseling van regeringen en coalities is er aldus een opmerkelijke stabiliteit in het bureau van Kamer en Senaat.

Na het ontslag van Kamervoorzitter Brunet in 1928 wordt het principe van de evenredige vertegenwoordiging op de proef gesteld. Niet alleen verdeelt de katholiek-liberale regeringsmeerderheid de beide voorzitterschappen, maar in de Kamer weigert ze het eerste ondervoorzitterschap af te staan aan de socialisten¹⁸. In november 1928, naar aanleiding van zijn voorstel om het eerste ondervoorzitterschap aan zijn partij toe te vertrouwen nu de katholieken het voorzitterschap opeisen, doet de socialist Fischer in de Kamer een beroep op wat hij als een regel beschouwt: 'Ce faisant, messieurs, ils croient rester dans la tradition qui, depuis l'armistice, a placé l'élection du bureau au-dessus des combinaisons ministérielles si diverses et si variées que nous avons connues depuis 1918. A partir de cette époque, le bureau a toujours représenté chacun des groupes selon son importance numérique'¹⁹. Maar in 1928 en opnieuw in 1929 bijten de socialisten in het zand. In 1930 wordt de overeenkomst tussen de drie partijen terug hersteld²⁰. In de Kamer krijgen de katholieken het voorzitterschap, de socialisten het eerste en de liberalen het tweede ondervoorzitterschap. Deze consensus leidt tot de wel merkwaardige situatie dat de katholieke kandidaat voor het voorzitterschap, Poncelet, van 1931 tot 1935 door de socialisten - nochtans in de oppositie - wordt voorgedragen²¹.

De periode 1936-1950

Aan de traditie van de evenredigheid, waardoor ook de oppositie in het bureau van de kamers is vertegenwoordigd, komt wel een einde in 1936. Bij de verkiezingen van 24 mei heeft Rex als nieuwe partij een spectaculaire intrede ge-

18 De reden voor die laatste weigering moet gezocht worden in de ijdelheid van de liberaal Lemonnier die als ondervoorzitter met de meeste anciënniteit geen stap opzij wil zetten voor de socialist Hallet.

19 PHK 13 nov. 1928.

20 Voor de liberalen gaat het niet om een principiële, maar om een persoonlijke toevanging. Lemonnier is overleden. Hallet is de ondervoorzitter met de meeste anciënniteit en dus komt het eerste ondervoorzitterschap aan hem toe.

21 De katholieke kandidaat-voorzitter Poncelet wordt in 1931 voorgedragen door de socialistische fractieleider Troclet, in 1932, 1933 en 1934 door de socialistische fractieleider Hallet. Na de felle kiesstrijd van 1932 is die praktijk toch merkwaardig. De communist Jacquemotte laat trouwens niet na de socialistische accommodatie-politiek te hekelen: 'C'est ce qui s'appelle "balayer le bloc des droites"' (PHK 21 dec. 1932).

daan in beide kamers. Ook de Vlaams-nationalistische fractie is versterkt uit deze verkiezingen gekomen. Daarnaast is er nog een opvallende, hoewel kleinere fractie van communisten. In de maanden die volgen op de verkiezingen doet zich een scherpe polarisatie voor tussen de traditionele partijen, verenigd in een nieuwe regering van nationale unie, en de oppositie van Rex en VNV, die in september 1936 een akkoord sluiten. De polarisatie bereikt een eerste hoogtepunt met de rexistische mars op Brussel van 24 oktober 1936. Voor de regering vormt de alliantie Rex-VNV een bedreiging voor het regime. Er is geen plaats voor een compromis. De regeringspartijen laten hun meerderheid ten volle spelen en houden de nieuwe oppositie uit het bureau van beide kamers. Dat zorgt voor de paradoxale situatie dat Rex en VNV evenals de communisten beroep moeten doen op parlementaire tradities. De rexisten in Kamer en Senaat hekelen de 'arrangements de couloir' van de meerderheid. 'Mais, comme vous êtes les plus forts, ce sera la raison du plus fort qui triomphera. Ce sera une leçon pour l'avenir', aldus fractieleider de Grunne in de Senaat²². Ook de Vlaams-nationalisten sparen hun kritiek niet. Borginon (als woordvoerder van het blok VNV-Rex): 'Deze samenstelling van het bureel is gewild eenzijdig. 't Is een traditie dat al de partijen daarin vertegenwoordigd zijn en wij eisen dat recht op'. En nog: 'Wij doen (...) opmerken dat de oppositie er belang bij heeft in het bureel van de Kamer het nodige toezicht te kunnen uitoefenen. Indien men verlangt dat een instelling zooals deze behoorlijk en normaal zou werken, dan moet de oppositie waarborgen hebben tegen de willekeur en de vooringenomenheid van de meerderheidspartijen', en 't Is een versterking zelf van het organisme die wij hier op dit oogenblik bepleiten'²³. De socialisten bij monde van Fischer, bijgevallen door de katholieken en de liberalen, verklaren dat de oppositie rechten heeft, maar niet onder alle omstandigheden. Hij leest een merkwaardige verklaring voor: 'Le groupe parlementaire socialiste ne peut admettre la représentation au bureau de la Chambre de fractions ou de coalitions de groupes qui ne dissimulent pas leurs intentions, s'ils en avaient le pouvoir, de détruire nos institutions constitutionnelles et les libertés publiques qui conditionnent le fonctionnement d'un régime de démocratie politique'. Een *cordon sanitaire avant la lettre*. De uitstoting van de oppositie uit het bureau heeft de werkzaamheden van beide kamers niet vergemakkelijkt. Integendeel, de oppositie heeft zich weinig coöperatief opgesteld t.a.v. de parlementaire agenda, tal van procedure-incidenten uitgelokt, en uiteindelijk gezorgd voor regelrechte obstructie²⁴. In de legislatuur 1936-1939 is het bureau dus uitsluitend in handen van de meerderheid.

De communisten zijn evenmin welkom in het bureau, maar zij roeren zich minder. Zij willen niet geassocieerd worden met de fascistten. In november 1938 reageren zij schuchter: 'Notre groupe n'est pas représenté dans le bureau, ce que nous considérons comme contraire au bon fonctionnement de cette assemblée'²⁵. Ook na de parlementsverkiezingen van 2 april 1939 komen zij er niet in, maar als regeringspartij na de bevrijding in september 1944 kunnen zij niet langer gene-

²² *Parlementaire Handelingen Senaat*, verder afgekort als PHS, 1 juli 1936. Zie ook fractieleider Daye in PHK 24 juni 1936, 10 nov. 1936, 4 okt. en 8 nov. 1938.

²³ Resp. PHK 27 okt. en 10 nov. 1936. Borginon weidt de Vlaams-nationalist uit over het belang van het bureau sedert de herziening van het reglement. Zie ook de interventies van Van Dieren in de Senaat, o.a. op 10 nov. 1936 en 9 nov. 1937.

²⁴ E. Gerard, 'De Senaat 1918-1970', in *Geschiedenis van de Belgische Senaat*, Tielt, 1999.

²⁵ Relecom in PHK 8 nov. 1938.

geerd worden. Er wordt voor hen in de Kamer een zesde secretariaat gecreëerd. De communisten zorgen echter pas goed en wel voor een probleem na de parlementsverkiezingen van februari 1946, wanneer zij de liberalen als derde partij hebben voorbijgestoken. In de Kamer eisen ze een volwaardige plaats in het bureau en doen daarbij beroep op de parlementaire tradities: 'Il est évident que si la Chambre respecte ses traditions, la deuxième vice-présidence et le questorat, qui appartiennent au parti libéral, doivent être attribués au groupe communiste'²⁶. Maar de aversie voor de communisten is groot. Dat bewijzen de lotgevalen van de communisten in de Kamer. In maart 1946 houden de CVP en de liberalen de communisten af van het vice-voorzitterschap. In november 1946 wordt er een vijfde vice-voorzitterschap gecreëerd, maar de CVP kan - vanuit de oppositie - met de steun van de liberalen en de socialisten de communisten opnieuw afhouden. Dat lukt haar niet in 1947 wanneer ze nochtans zelf in de regering zit, maar wel in 1948. Het wijst op de instabiele en precare meerderheden in deze periode. Overigens is de proportionaliteit doorbroken ten voordele van links door de creatie van een bijkomend secretariaat en een bijkomend ondervoorzitterschap. Na de parlementsverkiezingen van juni 1949 worden de communisten uit het bureau gegooid om er nooit meer terug te komen²⁷.

De periode 1950-1958

De absolute meerderheid van de CVP in beide kamers in de zittingsperiode 1950-1954 stelt een apart probleem. De evenredige vertegenwoordiging binnen het bureau van elke kamer blijft behouden, maar de CVP trekt de beide voorzitterschappen naar zich. Zij wordt daarvoor zwaar aangevallen door de socialisten. Die hebben in de legislaturen 1946-1949 en 1949-1950 gehamerd op een verdeling van de voorzitterschappen tussen de twee sterkste partijen, los van de regeringscoalitie. Zij protesteren nu met klem tegen deze cumul en eisen zoals de voorgaande jaren een van de voorzitterschappen op. Bohy in 1950: 'Le groupe socialiste a appris avec une surprise relative que le groupe PSC, usant du droit strict et peut-être pas très politique de la majorité assez ténue dont il dispose, entend non seulement faire élire à la tête de cette Chambre, ce qui est tout naturel, l'honorable M. Van Cauwelaert, mais imposer aussi à l'autre assemblée un président qui sorte de ses rangs, en valorisant ainsi cette majorité d'occasion jusque dans la composition du bureau lui-même'²⁸. En in 1951: 'Le groupe parlementaire socialiste constate que le PSC persiste à abuser d'une majorité parlementaire qui traduit une minorité électorale - il s'agit de 47% - pour prétendre accaparer tous les postes de commande de l'Etat, qu'ils soient d'ordre exécutif ou d'ordre électif'²⁹. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1952 krijgen de socialisten de steun van de liberalen.

²⁶ Herssens in PHK 19 maart 1946.

²⁷ Herhaaldelijk zullen de communisten bureauverkiezingen afdwingen door kandidaten te stellen.

²⁸ Fractie leider Bohy in PHK 20 juni 1950.

²⁹ Fractie leider Bohy in PHK 13 nov. 1951.

TABEL II

Samenstelling van het bureau van de Kamer 1918-1972

Legislatuur/ Zitting	VZ	1 ^e	2 ^e	OV	OV	OV	Secr.			Verdeling K/L/S	
		OV	OV				K	L	S		
1918-1919	K	L	S	K	-	-	3K	1L	1S	5/2/2	
1919-1920	S	K	L	-	-	-	2K	1L	1S	3/2/2	
1920-1921	S	K	L	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1921-1925	id.										
1925-1928	id.										
1928 ³⁰	K	L	S	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1928-1929	K	L	S	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1929-1930	id.										
1930-1932	K	S	L	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1932-1936	id.										
1936-1939	S	K	L	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1939-1944	K	S	L	K	S	-	2K	1L	2S	4/2/4	
1944-1946	K	S	L	K	S	-	2K	1L	2S	1C	4/2/4/1
1946BZ	id.										
1946-1947	K	S	L	K	S	UDB	2K	1L	2S	1C	4/2/4/1/1
1947-1948	K	S	L	K	S	C	2K	1L	2S	1C	4/2/4/2
1948-1949	K	S	L	K	S	K	2K	1L	2S	1C	5/2/4/1
1949-1950	K	S	L	K	S	K	2K	2L	2S		5/3/4
1950-1954	K	S	L	K	S	K	4K	-	2S		7/1/4
1954-1958	S	K	L	K	S	S	2K	2L	2S		4/3/5
1958BZ	S	K	L	K	S	K	3K	1L	2S		6/2/4
1958-1961	L	S	K	K	S	K	3K	1L	2S		6/2/4
1961-1965	S	K	L	K	S	K	3K	1L	2S		6/2/4
1965-1968	S	K	L	K	S	K	2K	2L	2S		5/3/4
1968BZ	id.										
1968-1971	S	K	L	K	S	K	2K	2L	2S	1VU	5/3/4/1
1971-1972	S	K	L	K	S	K	1-1K	1L	2S	1VU	5/2/4/1/1
										1FDF	

De blokken beantwoorden aan één zittingsperiode (legislatuur). Zittingen binnen één zittingsperiode worden alleen vermeld wanneer de samenstelling van het bureau verandert. VZ: voorzitter; OV: ondervoorzitter; BZ: buitengewone zitting; K: katholiek (CVP/PSC na 1946); S: socialist (BSP/PSB na 1946); L: liberaal (PVV/PLP na 1965); C: communist.

30 Na het ontslag van de socialist Brunet als voorzitter.

Uit revanche gunnen de socialisten de CVP geen voorzitterschap na 1954 - tegen hun eigen principe in -, en bovendien breken ze ook de proportionaliteit af in de Kamer (vgl. 1950-1954 met 1954-1958). De CVP-kamerfractie protesteert hiertegen in november 1954, maar de BSP reageert: 'Nous avons été, au cours de quatre années, très souvent contraints de mettre le PSC en garde contre les retours de bâtons des abus dont il a fait preuve. L'heure est peut-être venue pour lui de s'en souvenir et de s'en repentir'³¹. De CVP protesteert opnieuw in 1955 bij monde van fractieleider Eyskens: 'De huidige verdeling houdt geen rekening met de proportionaliteit, noch met de regels van de fair play (...) en daarom verzoek ik u thans min of meer de proportionaliteit te eerbiedigen'³². De proportionaliteit verzwakt dus verder ten voordele van de meerderheid. In de Senaat zijn er nochtans geen problemen.

De periode 1958-1974

Na 1958 is de proportionaliteit geen inzet van discussie meer, althans niet tussen de drie traditionele partijen. Als bij de parlamentsverkiezingen van 1965 zowel BSP als CVP zware electorale klappen moeten incasseren en de Volksunie versterkt in de Kamer komt, gevolgd door het FDF-RW in 1968, blijkt de toepassing van het principe weerom problemen te scheppen. Zoals in 1936 zijn de traditionele partijen niet geneigd uit eigen beweging plaats te maken voor de nieuwe oppositie. 'De traditie wil, aldus Volksunie-fractieleider Van der Elst in april 1968, dat het bureau samengesteld wordt in onderlinge verstandhouding tussen de verschillende fracties van deze Kamer. Op dit ogenblik hebben de drie traditionele partijen zich, zoals in het verleden, akkoord gesteld over de samenstelling van het bureau. Ik wens dan ook formeel voorbehoud te maken omdat ik meen dat mijn fractie nu talrijk genoeg is om aanspraak te mogen maken op een vertegenwoordiging in het bureau'³³. De traditionele partijen hebben weinig of geen argumenten om die eis af te wijzen. Maar zoals gewoonlijk wensen zij zelf niets in te leveren. Het reglement wordt gewijzigd en bepaalt dat er voortaan 'minstens vier secretarissen' zijn (in plaats van zes voordien). Daaronder wordt in feite verstaan dat het aantal secretarissen van zes naar zeven wordt opgevoerd ten behoeve van de Volksunie³⁴. De nieuwe regeling treedt in werking vanaf november 1968.

Bij wijze van besluit kunnen we stellen dat het principe van de evenredige vertegenwoordiging de tegenstelling tussen meerderheid en oppositie met betrekking tot het voorzitterschap mitigeerde. Maar de betekenis van het principe verzwakte door de niet steeds consequente toepassing ervan: nieuwe partijen werden geweerd en de creatie van nieuwe mandaten verstoorde de verhoudingen (een overzicht in tabel 2). De draagwijdte van deze praktijk verminderde ook door de versterking van de positie van de voorzitter binnen het bureau na de Tweede Wereldoorlog.

31 Fractieleider Bohy in PHK 9 nov. 1954.

32 PHK 8 nov. 1955.

33 PHK 23 april 1968.

34 PHK 12 nov. 1968.

III. Koppeling met de regeringsvorming

Laat ons nog even terugkeren naar de band tussen de verkiezing van de voorzitter en de samenstelling van de regering. Vandaag bepalen de reglementen van beide kamers dat het bureau moet samengesteld worden binnen een bepaalde termijn: veertien dagen na de opening voor de Kamer, veertien na de coöptatie voor de Senaat. Deze regeling is er gekomen in de zittingsperiode 1981-1985 omdat sedert de jaren zeventig de regeringsformatie alsmäär langer is gaan duren en het ongepast was de verkiezing van het bureau zolang uit te stellen. In de hier besproken periode was er geen enkele beperking gesteld in het reglement. Wel was de verkiezing van het bureau een noodzakelijke voorwaarde voor de grondwettelijke samenstelling van beide kamers en kon zij dus niet eindeloos worden uitgesteld. Vóór de verkiezing van het bureau is er geen debat over de regeringsverklaring, geen interpellatie of wat dan ook. Anderzijds is het even waar dat een grondwettelijk samengestelde kamer weinig of niets kan beginnen met een ontslagnemende regering.

Bij verschillende gelegenheden werd de samenstelling van het definitief bureau uitgesteld tot na de regeringsvorming³⁵. Dat gebeurt bij de formatie van de regering Carton de Wiart (1920), Van de Vyvere (1925), Pierlot II (1939), Spaak II (1946), Lefèvre (1961), Tindemans I (1974), telkens onder protest van diverse leden, zelfs uit de toekomstige regeringspartijen. Telkens kan men het refrein horen dat de kamers niet afhankelijk zijn van de regering. Er kan daarvan een hele bloemlezing worden samengesteld. Maar zij die het principe vandaag verdedigen, zijn het morgen soms al vergeten.

In november 1930, verwijzend naar de perikelen rond het eerste ondervoorzitterschap, verklaart de socialist Fischer: 'Il est essentiel que notre bureau plane au-dessus des contingences et des constitutions des majorités. Il importe qu'il y ait ici une autorité qui soit réellement au-dessus de ces événements réellement secondaires'³⁶. In de zittingsperiode 1936-1939 zijn het de Vlaams-nationalisten en de rexisten die klagen: 'La constitution du bureau n'est pas une question du gouvernement'³⁷. In april 1939 zijn het opnieuw de socialisten die van mening zijn dat de samenstelling van het bureau niet moet weerspiegelen 'la composition précaire, ondoyante en diverse des gouvernements qui se constituent'³⁸. Maar in november 1939 eisen ze op grond van hun regeringsdeelname het voorzitterschap van de Senaat op.

De legislaturen 1946-1949 en 1949-1950 zijn gekenmerkt door grote regeringsinstabiliteit en als gevolg daarvan door nogal chaotische bureauverkiezingen. In maart 1946 zijn het opnieuw de socialisten die de parlementaire zelfstandigheid beklemtonen, maar dan wel in omgekeerde zin. Terwijl zij nota bene een minderheidskabinet op de been brengen, eisen zij het voorzitterschap van de Kamer op, want zo orakelt fractieleider Bohy: 'Dois-je insister sur le fait que pour nous - et, j'en suis convaincu, pour la Chambre tout entière - l'élection du bureau, sa

35 Dat gebeurt niet altijd omdat de zitting na de verkiezingen in de regel een buitengewone en dus korte zitting is en de partijen die nog rond de onderhandelingstafel zitten voor de vorming van de regering de kans krijgen bij het begin van de volgende gewone zitting hun kandidaat op de voorzitterstoel te plaatsen. Daarom wordt dikwijls de uittredende voorzitter bevestigd (o.a. in de buitengewone zitting 1949, 1958, 1965, 1968).

36 PHK 11 nov. 1930. Gelijkwaardige verklaringen in 1928 en 1929.

37 De rexistische fractieleider de Grunne in PHS 9 nov. 1937.

38 PHK 21 april 1939.

formation, sa présidence, ne sauraient avoir un lien quelconque avec la formation d'un gouvernement et la constellation gouvernementale? Le rôle du parlement, dans un pays comme le nôtre, est essentiellement d'être indépendant du gouvernement et de contrôler celui-ci. De plus, le bon fonctionnement du régime parlementaire exige que la formation du bureau ait un caractère de permanence, étendue en tout cas à toute la durée de la session et autant que possible à toute la durée d'une législature' ³⁹. De socialisten plaatsen de proportionaliteit nu op een ander plan, nl. die van de verdeling van het voorzitterschap tussen beide kamers. Zij wensen een evenwicht tussen links en rechts door de toekenning van het voorzitterschap van de Kamer aan de socialisten en dat van de Senaat aan de CVP, los van de regeringsconstellatie ⁴⁰. Maart 1946 is uitgerekend het enige moment waarop de oppositie erin slaagt haar eigen kandidaten op de voorzitterstoel te krijgen. In november 1949 herhaalt fractieleider Spinoy 'dat wij altijd van oordeel (zijn) geweest dat de verkiezing van de voorzitters van de beide parlementaire vergaderingen niet verbonden is aan welke regeringscoalitie dan ook' ⁴¹.

De polarisatie van de jaren 1950-1958 creëert de - gedeeltelijk onjuiste - indruk dat het voorzitterschap sterker dan voorheen aan de regering wordt gebonden. 'Mais M. Debruyne s'illusionne s'il croit avoir fait preuve de beaucoup d'humour en défendant la règle que la composition du bureau des assemblées parlementaires devrait être indépendante de la composition du gouvernement, aldus de socialistische fractieleider Rolin in de Senaat; c'est une règle que nous avons nous-mêmes défendue en vain. Le groupe PSC déclare aujourd'hui s'y rallier et désirer la faire prévaloir au moment où il perd les rênes du gouvernement, cela nous paraît plutôt comique. A notre sens, il est inévitable que le précédent créé lors de la législature précédente par la majorité d'alors lui soit opposé au moment où elle est renversée, et qu'elle perde également la présidence des deux assemblées' ⁴². In 1958 pakt de socialistische fractieleider Bohy in de Kamer dan weer uit met een merkwaardige schuldbekenenis. Naar aanleiding van de voordracht van de liberaal Kronacker door de regeringspartijen protesteert hij 'contre une très mauvaise tradition, qui tend de s'instaurer ici depuis quelque dix ans, et que l'on revienne à la vraie tradition d'une Chambre indépendante du gouvernement, contrôlant le gouvernement, et dont le bureau soit constitué en dehors de toute considération gouvernementale. Même (...) si mon parti a fait à cette mauvaise tradition certaines concessions regrettables, ce n'est pas une raison pour perséverer dans cette voie' ⁴³. Het past natuurlijk in het kraam van de oppositie om dergelijke opmerkingen te maken en er hoeft dan ook niet meer aandacht aan besteed te worden dan aan gelijkaardige verklaringen in het verleden. Bohy herhaalt zijn kritiek in november 1960. De oppositie, aldus Bohy, zal daarom niet stemmen voor de voorzitter van de meerderheid. Maar na de parlementsverkiezingen van 1961 stemt Bohy in met uitstel voor de benoeming van het bureau tot de regering is gevormd! En op 27 april 1961 krijgen de socialisten - thans in de regering - het voorzitterschap. In 1965 vragen de liberalen dan weer vruchteloos voor uitstel van de bureauverkiezing tot na de regeringsvorming. Maar

39 Fractieleider Bohy in PHK 19 maart 1946.

40 Bohy in PHK 19 maart 1946. Opnieuw in PHK 12 nov. 1946. Gelijkaardige verklaringen in de Senaat.

41 PHK 8 nov. 1949.

42 PHS 5 mei 1954.

43 PHK 11 nov. 1958.

CVP-fractie-leider Lefère die in 1961 nog zulk een uitstel had gesteund, kan nu niet overtuigd worden. Ik ben van gedacht veranderd, zegt hij⁴⁴. In 1974 tenslotte protesteert RW-kamerlid Perin: 'Je crois que la Chambre des Représentants devrait montrer son indépendance institutionnelle à l'égard de quelque gouvernement que ce soit en procédant à l'élection de son président'⁴⁵.

IV. Van partijfracties naar partijbestuur

Het voorzitterschap van Kamer en Senaat wordt in de regel toegekend aan een lid van de regeringsmeerderheid. Zo nodig wordt de verkiezing uitgesteld tot na de regeringsvorming. In welke mate is dit een aanslag op de zelfstandigheid van het parlement? Daarvoor moet een antwoord worden gegeven op de vraag hoe die beslissing tot stand komt. Wanneer en door wie wordt er over de verdeling van de voorzitterschappen en de aanduiding van de kandidaat beslist? Door de onderhandelaren tijdens de regeringsformatie of, al of niet in samenhang daarmee, door de parlamentsfracties van de meerderheid? Dat de regeringspartijen een akkoord sluiten over het voorzitterschap betekent immers niet per se een aantasting van de autonomie van het parlement, zolang de beslissing in handen blijft van de partijfracties⁴⁶. Het is precies op dit punt dat zich de meest ingrijpende evolutie heeft voorgedaan, waardoor de autonomie van de parlamentsfracties en uiteindelijk van het parlement aan banden werd gelegd. Men zal hierbij in rekening brengen dat de stichting van de CVP en de BSP in 1945 een belangrijke stap vormt in de stroomlijning van de partijen en in de vestiging van een reëel partijgezag.

Voor het interbellum kan de besluitvorming redelijk goed worden aangetoond. We beperken ons tot vier voorbeelden, twee uit het begin en twee uit het einde van deze periode. De aanduiding van de Kamervoorzitter in november 1918 is geen zaak van de regering, maar een zaak van de parlamentsfracties en over de kandidaat wordt een interne stemming georganiseerd. Hiervoor beschikken we over twee interessante getuigenissen. Charles Woeste, *éminence grise* van de rechterzijde, noteert in zijn memoires: 'Les gauches ne disputèrent pas la présidence à la droite, mais réclamèrent plusieurs places dans le bureau; elles leur furent concédées. Pour la présidence, deux noms furent agités: M. Pouillet et M. Carton de Wiart. M. Carton de Wiart se croyait élu. Mais M. Pouillet l'emporta haut la main, par 57 voix contre 14 dans un scrutin préparatoire de la droite'⁴⁷. En een van de kandidaten, Henry Carton de Wiart, noteert in zijn dagboek met betrekking tot de vergadering van de rechterzijde: 'J'avais quitté la séance avant toute délibération au sujet de la constitution du nouveau bureau de la Chambre. Lorsque cette question fut abordée, à la fin d'une réunion qui avait dépassé de loin l'heure normale, les membres du Gouvernement s'étaient retirés, estimant que la formation du bureau des Chambres leur était étrangère. Dans le tohu-bohu d'une fin de

44 PHK 10 juni 1965. Lefère steunt vooral op de overweging dat de regeringsvorming lang zal duren en dat de verkiezing van een voorzitter geen hypotheek legt op de toekomst vermist het om een buitengewone zitting gaat, die per definitie van korte duur zal zijn.

45 PHK 28 maart 1974.

46 Tenzij men deze zelfstandigheid eng interpreteert als de zelfstandigheid van individuele parlamentsleden.

47 Ch. Woeste, *Mémoires pour servir à l'histoire contemporaine de la Belgique*, III, Brussel, 1937, 62.

séance, quelques Flamands ont proposé le nom de Prosper Poulet, faisant valoir que leur nuance d'opinion n'était pas représentée dans l'équipe gouvernementale et pour assurer ainsi à mon ancien collègue des Sciences et des Arts, qui n'a pas été compris dans la promotion des ministres d'Etat, une sorte d'hommage compensatoire' ⁴⁸. Ook in december 1919 is de aanduiding van de Kamervoorzitter geen zaak van de regering, maar van de parlamentsfracties. Dat valt zonder meer af te leiden uit de verkiezing zelf. Katholieken, socialisten en liberalen, die nochtans zopas een nieuwe regering van nationale unie hebben gevormd, dragen immers elk een eigen kandidaat voor. Pas in de derde ronde geven de meeste liberalen hun stem aan de socialistische kandidaat Brunet waardoor de katholiek Carton de Wiart in het zand bijt.

De twee andere voorbeelden komen uit het einde van de periode. In april 1939 is de aanduiding van de voorzitters zeker geen zaak van de regering, want de de liberalen zijn verrast door de voordracht van de katholiek Van Cauwelaert. Van Cauwelaert is aangeduid door de rechterzijde, d.i. de katholieke fractie, van de Kamer ⁴⁹. Nog veel duidelijker is de verkiezing van november 1939. De socialisten zijn toegetreden tot de regering-Pierlot dat hierdoor een kabinet van nationale unie is geworden. Maar er is geen enkele afspraak gemaakt over het voorzitterschap van Kamer en Senaat. De onderhandelingen hierover gebeuren tussen de Kamer- en Senaatsfracties. De socialisten eisen het voorzitterschap van de Senaat op, maar in de onderhandelingen houden de katholieken en de liberalen aan de verdeling die zij in april hebben afgesproken. Daarop dragen de socialisten in de Senaat een eigen kandidaat voor. Er vindt bijgevolg een geheime stemming plaats tussen twee kandidaten die beiden behoren tot de regeringsmeerderheid, nl. de liberaal Gillon - die het zal halen - en de socialist Vinck. Om hun houding - die in een periode van nationale unie en gespannen internationale situatie kan bekritiseerd worden - te verantwoorden brengt de socialist Laboulle in de Senaat verslag van de gebeurtenissen. Het is een interessant getuigenis dat we integraal weergeven omdat het een klaar licht werpt op de wijze waarop de voorzitters van Kamer en Senaat werden aangeduid.

De socialistische fractieleider Laboulle in de Senaat op 14 november 1939: 'Il convient de rappeler que la situation n'est plus la même que celle du moment où M. Gillon fut porté à la présidence par les groupes catholique et libéral: nous faisons partie maintenant de la majorité gouvernementale, et cela étant, nous croyons tout indiqué d'agir comme il fut fait lors de la constitution du cabinet Van Zeeland et avons demandé officieusement au groupe catholique et au groupe libéral que les fractions les plus nombreuses de cette majorité eussent les deux présidences des assemblées législatives, en l'espèce, un catholique d'un côté, un socialiste de l'autre. Une première réunion des comités des trois groupes a eu lieu, où personne n'a pris position, chacun désirant en référer à ses coreligionnaires; sauf toutefois que les délégués libéraux insistèrent pour que la session actuelle tout au moins fût présidée par leur candidat. Nous n'avons pas laissé ignorer à nos collègues que la position de notre groupe est telle qu'il peut légitimement, en fait, revendiquer la présidence de la Haute Assemblée, celle de la Chambre étant dévolué à un catholique. Cette légitimité se fonde sur un accord tacite sans doute, mais réel. Par la suite, nous avons reçu une lettre de M. Moyer-

⁴⁸ H. Carton de Wiart, *Souvenirs politiques 1918-1951*, Brussel, 1981, 19.

⁴⁹ 'Met nagenoeg eenparigheid van stemmen had de rechterzijde besloten dat de h. Van Cauwelaert, voorzitter van de Vlaamse rechterzijde, zou worden voorgedragen voor het voorzitterschap van de Kamer'; *De Standaard*, 22 april 1939.

soen, au nom du groupe catholique, où il a cru opportun de nous rappeler que c'est le Sénat qui élit son président, et que la fraction à laquelle il appartient a décidé d'appuyer la candidature de M. Gillon, étant donné la gravité des circonstances, sans plus. Nous ne pouvons interpréter cette lettre que comme la rupture de l'accord tacite prérappelé; en présence de quoi notre groupe a décidé de revoir nos collègues des autres groupes avant de statuer définitivement. Une réunion à cette fin a eu lieu ce matin, d'où il résulte que cette interprétation est exacte. Sous le bénéfice des explications qui précèdent, que nous livrons au pays pour qu'il juge du procédé qui consiste à vouloir écarter notre parti d'une présidence qui lui revient, au moment où l'on a cru devoir faire appel à lui pour défendre les intérêts du pays, nous proposons la candidature de M. Vinck à la présidence du Sénat.'

Onze conclusie luidt dat zeker tot aan de Tweede Wereldoorlog het voorzitterschap van de wetgevende kamers niet behoorde tot de afspraken gemaakt tijdens de regeringsformatie. De verdeling van de voorzitterschappen over de partijen en de voordracht van de kandidaten was een zaak van de parlement fracties, die zich daarbij wel aligneren op de regeringscoalitie. Of anders gezegd: het voorzitterschap kwam toe aan de regeringsmeerderheid, maar niet krachtens een beslissing van de regering, maar van haar parlement fracties.

Deze praktijk blijft aanvankelijk bestaan na de Tweede Wereldoorlog en zeker tot 1947. De CVP-regering van 1950 verhuult enigszins de wijze van besluitvorming, omdat er zoals voor 1914 een homogene meerderheid is. Wanneer precies de verdeling van de voorzitterschappen alsook de voordracht van de kandidaten tijdens de formatie zelf ter sprake komt is niet duidelijk, misschien reeds in 1954 of 1958, maar ten laatste in 1961 - bij de vorming van de regering Lefèvre-Spaak - is het zover. Zowel Kamer als Senaat hebben de aanduiding van de voorzitter uitgesteld tot na de regeringvorming. Dat is op zichzelf niet nieuw. Wel nieuw is dat naar het einde van de regeringsvorming door het agentschap Belga een bericht wordt verspreid, waaruit wij citeren. 'Het aantal ministers waarover de hh. Lefèvre, Collard en Spaak het eens waren geworden zou 23 zijn, zegge 11 CVP'ers en 11 socialisten, terwijl het kernkabinet voor algemene politiek uit 11 leden, 6 CVP'ers en 5 socialisten zou bestaan. Het voorzitterschap van de Kamer zou aan de socialisten toekomen, dat van de Senaat aan de CVP (...)'. Blijkbaar is er ook een akkoord over de namen, want 'in welingelichte kringen is men steeds van mening dat de h. Paul Struye Senaatsvoorzitter zal zijn en dat de h. Van Acker Kamervoorzitter wordt'⁵⁰. In 1961 is de verdeling van de voorzitterschappen en de voordracht van de kandidaten geen beslissing meer van de meerderheidsfracties maar van de regeringsonderhandelaars. De coalitie van CVP en socialisten is - met uitzondering van 1966-1968 - tot 1973 aan het bewind gebleven en men mag aannemen dat er geen reden was om deze overeenkomst te herzien. Dat de socialist Van Acker in 1966 tijdens het CVP-PVV-kabinet Vanden Boeynants Kamervoorzitter blijft, heeft vooral te maken met het feit dat hij al op zijn stoel zit als de regering wordt gevormd en dat nadien de grondwetsherziening de medewerking van de drie grote partijen vereist, waardoor de nieuwe coalitie - en in het bijzonder de liberalen aan wie kennelijk het voorzitterschap toekomt - geen kandidaat wenst te stellen.

In het begin van de jaren zeventig tenslotte is er dan een interessant getuigenis over de wisseling Struye-Harmel in de Senaat. Oud-premier Eyskens ge-

⁵⁰ 'De vorming van de regering', *De Standaard*, 24 april 1961, p. 4.

tuigt in zijn memoires: 'Ik kon toen (nl. bij de vorming van de regering Leburton, begin 1973) niet vermoeden welk lot de PSC-leiding voor Pierre Harmel beschoren had. Zij vond dat Harmel eveneens moest verdwijnen. Nochtans was hij in mijn regering een zeer bekwaam en talentvol minister van Buitenlandse Zaken. De pil voor Harmel werd toch enigszins verguld. De afspraak was dat hij in oktober 1973, bij het begin van het nieuwe parlementaire jaar, voorzitter van de Senaat zou worden. Daarmee werd Paul Struye dan weer veel leed aangedaan, omdat hij moest opstappen enkele maanden voor hij zijn jubileum van 20 jaar voorzitterschap van de Hoge Vergadering zou vieren'⁵¹. Het is duidelijk: in 1973 ontsnapt de aanduiding van de voorzitters van Kamer en Senaat aan de parlementsfractions en is zij in de greep van het partijbestuur geraakt. Daarmee is een bepaalde evolutie voltrokken. Die praktijk zal nog worden versterkt in de jaren zeventig wanneer een ingewikkelde evenwichtsoefening wordt vereist voor de verdeling van de voorzitterschappen over de talrijker wordende nationale en regionale assemblees. Vanaf 1977 worden het voorzitterschap van Kamer en Senaat alsook van de gewest- en cultuurraden in het onderhandelingspakket van de regeringsformatie opgenomen. Daarbij worden deze posities met punten geëvalueerd⁵².

V. Partijtucht, geheime stemming en acclamatie

Het is niet toevallig dat Van Acker vanaf 1961 dertien jaar lang bij handgeklap wordt verkozen en alleen in het laatste jaar van zijn voorzitterschap aan een geheime stemming wordt onderworpen⁵³. Hoewel verkiezing bij handgeklap sedert de Eerste Wereldoorlog meer en meer voorkomt, neemt deze praktijk toch opvallend toe en groeit zij uit tot een traditie vanaf de jaren vijftig. Deze evolutie houdt ongetwijfeld verband met de groeiende greep van de partijen - eerst de fracties, later de partijbesturen - op de aanduiding van de voorzitters. Afspraken gaan immers niet samen met een geheime verkiezing, want er kan geen tucht worden afgedwongen. Dat probleem drukte volksvertegenwoordiger Lesoinne al uit in 1852 toen regeringsleider Rogier de vertrouwenskwestie stelde op de verkiezing van de regeringskandidaat voor het voorzitterschap van de Kamer: 'On a dit que le ministère voulait faire de la nomination une question de cabinet. Je demande que le gouvernement s'explique; je ne comprends pas une question de cabinet résolue par un scrutin secret'⁵⁴. Bij vrijwel elke geheime stemming tot 1950 kan worden aangetoond dat de partijtucht niet absoluut is. Meer nog: dat dit gebrek aan partijtucht de uitslag van een verkiezing soms onzeker maakt en dus de afspraken onder de partijen bedreigt. Verkiezing bij handgeklap is niet alleen een uiting van partijtucht, maar dwingt ze ook af. Bij een voorstel tot verkiezing bij handgeklap - meestal afkomstig van de fractieleiders - moet men immers bij oppositie publiek protest laten horen, bij een geheime verkiezing niet.

51 G. Eyskens, *De memotres*, uitg. J. Smits, Tielt, 1993, p. 936.

52 L. De Winter, 'De partijpolitiserings als instrument van participatie', *Res Publica*, 1981, 53-107, 58. Bij de vorming van de regering Martens IV in 1980 gold de premier voor drie punten, de ministers en de voorzitters van de wetgevende kamers voor twee, de staatssecretarissen en de voorzitters van de gewest- en cultuurraden voor één punt.

53 Nl. in 1974. Dat kostte de Volksunie, die Van der Elst als tegenkandidaat had voorgedragen, haar plaats in het bureau.

54 Gecit. Toebosch, o.c., 31.

Laten we eerst stilstaan bij de procedure van verkiezing. In de Kamer wordt bepaald dat de voorzitter, de eerste en de tweede ondervoorzitter elk afzonderlijk bij geheime stemming worden aangeduid. Voor de andere ondervoorzitters alsook voor de secretarissen geldt een lijststemming. In alle gevallen is de absolute meerderheid van de stemmen nodig om verkozen te worden⁵⁵. Een gelijkaardige regeling geldt in de Senaat. Hier worden de voorzitter, de eerste, de tweede en de derde ondervoorzitter elk afzonderlijk bij geheime stemming aangeduid, de secretarissen op een lijst. Ook hier is de absolute meerderheid van de stemmen nodig om verkozen te worden⁵⁶. Laten we daaraan toevoegen dat er formeel gesproken geen kandidaten worden voorgedragen. Alle leden zijn verkiesbaar. Om die reden gaat de vergadering aanvankelijk zonder enige tussenkomst of discussie over tot de stemming. Uiteraard houden de fracties intern be raad en bepalen zij voordien hun houding.

Terloops moet worden opgemerkt dat de regel van de absolute meerderheid in de Senaat op een bepaald moment aanleiding heeft gegeven tot betwisting. In de oorspronkelijke versie van het reglement van de Senaat stond sinds 1831: 'Toutes ces nominations se font à la majorité absolue des votants'⁵⁷. In het Nederlands werd dit later vertaald als: 'bij volstreekte meerderheid van stemmen'. In november 1933 trekken de socialisten de geldigheid van de voorzittersverkiezing in twijfel. De uitslag was als volgt: 141 senatoren namen deel aan de stemming, er waren 69 witte of ongeldige en 72 geldige briefjes. De liberaal Digneffe behaalde 69 stemmen en werd tot voorzitter uitgeroepen. Volgens de socialisten had Digneffe niet de vereiste meerderheid behaald. De woordvoerders van de regeringspartijen wijzen evenwel terecht naar de constante traditie die wil dat een onthouding niet als stem wordt geteld⁵⁸. Om in de toekomst betwistingen te vermijden verduidelijkt de Senaat in 1939 nochtans de Franstalige versie van haar reglement in die zin. Om verkozen te worden moet men de meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen behalen: 'Toutes ces nominations se font à la majorité absolue des suffrages'⁵⁹. Merkwaardig genoeg wordt deze regel onmiddellijk na de bevrijding bij de verkiezing van de voorzitter toch verlaten. Vanaf 1945 bepaalt het reglement van de Senaat dat de absolute meerderheid van de deelnemers aan de stemming is vereist. 'Le président n'est proclamé élu que s'il obtient la majorité absolue des suffrages des membres présents. De voorzitter wordt slechts voor verkozen verklaard indien hij de volstreekte meerderheid van stemmen der aanwezige leden verkrijgt'⁶⁰. Die ommekeer wordt verantwoord door de noodzaak om het gezag van de voorzitter te versterken en hem dus een zo breed mogelijk draagvlak te geven. In de Kamer geldt sinds 1831 de absolute

55 Art. 6 van het Kamerreglement.

56 Art. 5 en 6 in de uitgave van 1921.

57 Art. 6 in de uitgave van 1921.

58 PHS 14 nov. 1933. Bij de resultaten van de verkiezing worden steeds meegedeeld: het aantal deelnemers, het aantal witte of ongeldige briefjes, het aantal geldige stemmen, de volstreekte meerderheid. Sedert 1918 - we onderzochten niet de periode daarvoor - wordt die laatste steeds berekend op het aantal geldige stemmen. Overigens is er een gelijkaardige verkiezing in 1928 (van Magnette die 63 van de 72 geldige stemmen behaalde met 136 deelnemers) waartegen geen protest werd aangetekend.

59 Art. 9 in de uitgave van 1939.

60 Art. 9 in de uitgave van 1972.

meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen ⁶¹. Ook in de huidige reglementen hanteren beide kamers een verschillende meerderheid bij de voorzittersverkiezing.

TABEL III

Het gebruik van de geheime stemming bij de samenstelling van het bureau van de Kamer 1918-1974

Zitting	VZ	1e OV	2e OV	Overige OV's	Secr.
1918-1919	X	-	-	-	-
1919-1920	X	X	X	Nihil	-
1920-1921	X	X	X	X	X
1921-1922	X	-	-	-	-
1922-1923	X	-	-	-	-
1923-1924	-	-	-	-	-
1924-1925	-	-	-	-	-
1925BZ	-	-	-	-	-
1925-1926	-	-	-	-	-
1926-1927	-	-	-	-	-
1927-1928	-	-	-	-	-
1928 ⁶²	X	X	X	X	Nihil
1928-1929	X	X	X	-	X
1929-1930	X	X	-	-	-
1930-1931	X	X	-	-	-
1931-1932	-	-	-	-	-
1932-1933	X	-	-	-	-
1933-1934	-	-	-	-	-
1934-1935	-	-	-	-	-
1935-1936	X	X	X	-	-
1936BZ	X	X	X	X	X
1936BZ	X	X	X	X	X
1936-1937	X	-	-	-	-
1937BZ	-	-	-	-	-
1937-1938	X	-	X	-	X
1938BZ	X	X	X	X	X
1938-1939	-	-	-	-	-
1939BZ	X	X	X	X	X
1939BZ	-	-	-	-	-
1939-1940	X	-	-	-	-
1944-1945	-	-	-	-	-

⁶¹ In de legislatuur 1950-1954 werd de absolute meerderheid nochtans berekend op het aantal deelnemers. Dit had evenwel geen effect op de resultaten. Tweemaal haalde een Kamervoorzitter wel de absolute meerderheid van de geldig uitgebracht stemmen behaalde, maar niet de meerderheid van de deelnemers, nl. Brunet in 1919 en Van Cauwel-aert in 1939, beiden bij ballotage na twee stemronden.

⁶² Verkiezing na het ontslag van de socialist Brunet als voorzitter

Zitting	VZ	1e OV	2e OV	Overige OV's	Secr.
1945-1946	-	-	-	-	-
1946BZ	X	-	X	X	-
1946-1947	-	-	-	X	-
1947-1948	-	-	-	X	-
1948-1949	-	-	-	X	X
1949BZ	-	-	-	-	X
1949-1950	X	-	-	X	X
1950BZ	X	-	-	X	X
1950-1951	-	-	-	X	X
1951-1952	-	-	-	X	X
1952-1953	X	-	-	X	X
1953-1954	-	-	-	X	X
1954BZ	X	-	-	X	-
1954-1955	-	-	-	X	-
1955-1956	-	-	-	X	X
1956-1957	X	-	-	-	-
1957-1958	-	-	-	-	-
1958BZ	-	-	-	-	X
1958-1959	X	-	-	-	-
1959-1960	-	-	-	-	-
1960-1961	X	-	-	-	-
1961BZ	-	-	-	-	-
1961-1962	-	-	-	-	-
1962-1963	-	-	-	-	-
1963-1964	-	-	-	-	-
1964-1965	-	-	-	-	-
1965BZ	-	-	-	-	-
1965-1966	-	-	-	-	-
1966-1967	-	-	-	-	-
1967-1968	-	-	-	-	-
1968BZ	-	-	-	-	-
1968-1969	-	-	-	-	-
1969-1970	-	-	-	-	-
1970-1971	-	-	-	-	-
1971-1972	-	-	-	-	-
1972-1973	-	-	-	-	-
1973-1974	X	-	-	-	X
1974BZ	X	-	-	-	-

BZ: buitengewone zitting; VZ: voorzitter; OV: ondervoorzitter.

Wanneer de vergadering unaniem is kan zij afwijken van de in het reglement bepaalde procedure ⁶³. Verkiezing bij handgeklap is zo'n afwijking en in principe volstaat het protest van één lid om een geheime stemming af te dwingen. Men zou dus kunnen opmerken dat het aanvaarden van een verkiezing bij handge-

⁶³ In het reglement van de Kamer werd dit trouwens uitdrukkelijk gepreciseerd.

klap per definitie unanimiteit impliceert. Dat is echter niet zo en de liberale kandidaat Magnette heeft dat duidelijk geformuleerd in de Senaat in november 1930 op een ogenblik dat sommigen hem bij handgeklap wilden verkozen zien. 'Je pense qu'il serait dangereux de déroger d'une façon permanente au règlement, qui exige le vote secret pour les nominations aux hautes fonctions de l'assemblée (...) L'observation stricte du règlement est la garantie des minorités. Une minorité peut ne consister que dans un seul membre. Il est bon que ce membre, qui peut-être par courtoisie n'oserait pas se faire entendre lors d'une élection par acclamations, puisse manifester son opinion' ⁶⁴. Het is een bijzonder pertinente opmerking die haar volle draagwijdte pas veel later zal krijgen op een ogenblik dat het voor individuele leden zeer moeilijk wordt zich publiek te verzetten tegen door de partijleiding naar voren geschoven kandidaturen. Hoe sympathiek en verdienstelijk de kandidaten ook mogen zijn, verkiezing bij handgeklap hoort in wezen thuis in een autoritair systeem.

De scrupules - aanvankelijk sterker in de Senaat dan in de Kamer - met betrekking tot de procedure verdwijnen stilaan (zie tabel 3) en het is zeker niet vermetel hierin een band te zien met de groeiende partijtucht of het streven van de partijen om de tucht erin te houden. Hoewel hij de enige kandidaat voor het voorzitterschap van de Senaat is, staat de Favereau er in november 1918 nog op dat er een geheime stemming wordt gehouden. Zo willen het ook zijn opvolgers t'Kint de Roodenbeke en Magnette. Maar na de Tweede Wereldoorlog is men duidelijk minder kieskeurig. 17 van de 30 voorzittersverkiezingen in de Kamer tussen de twee wereldoorlogen gebeuren nog bij geheime stemming; in de Senaat gaat het om 19 op 29. Maar van de 39 verkiezingen tussen 1944 en 1974 gaat het nog om 10 geheime stemmingen in de Kamer en slechts 5 in de Senaat! Velen zien er tegenop een tijdrovende stemming te organiseren - Lekeu heeft het in 1931 al over 'la fastidieuse formalité de scrutins inutiles' ⁶⁵ - wanneer er slechts één kandidaat is (formeel zijn er zoals we hebben gezegd geen kandidaten). In de Kamer gedraagt de ouderdomsdeken Huysmans zichzelf zeer autoritair tegenover zijn eigen partij wanneer ze een stemming vraagt over Van Cauwelaert in 1951: 'Il est ridicule d'avoir recours à un vote s'il n'y a pas de candidature opposée à celle de M. Van Cauwelaert. Je prend note qu'un certain nombre de membres s'abstiennent. Je proclame réélu M. Van Cauwelaert' ⁶⁶. Maar in april 54 is ouderdomsdeken Huysmans wel verplicht in te gaan op de eis van de CVP om een stemming te houden over zijn eigen kandidatuur ⁶⁷. In de jaren zestig is het respect voor de procedure geheel verdwenen. Wanneer in juni 1965 in de Senaat een lid durft te protesteren tegen het voorstel van een verkiezing bij handgeklap legt ouderdoms-

64 PHS 11 nov. 1930. Het jaar voordien was hij bij handgeklap verkozen. Een jaar later laat Magnette zich opnieuw bij handgeklap verkiezen, waarschijnlijk om te vermijden dat de ontvangst van prins Leopold op het einde van de vergadering vertraging zou oplopen.

65 PHS 10 nov. 1931.

66 PHK 13 nov. 1951. Bij toepassing van de absolute meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen - systeem van de Senaat tot 1945 en van de Kamer tot op vandaag - heeft een stemming in feite weinig zin als er slechts één 'officiële' kandidaat wordt voorgedragen. Is er slechts één kandidaat, dan haalt hij in de regel de absolute meerderheid, tenzij de leden, die vrij zijn in hun keuze, hun stem uitbrengen op 'niet-officiële' kandidaten. De vrijheid van keuze is een voldoende argument om de stemming te laten doorgaan. In de Senaat sedert 1945 heeft een stemming altijd zin. Ook al is er slechts één 'officiële' kandidaat, hij moet de absolute meerderheid van de deelnemers aan de stemming behalen.

67 PHK 27 april 1954. 'C'est anormal, puisqu'il n'y a qu'un candidat', aldus Geldhof.

deken Gillon eenvoudigweg een stemming bij zitten en opstaan op ⁶⁸. Van geheime verkiezing gesproken. In 1965 meent CVP-fractie leider Lefère in de Kamer een nieuwe traditie te moeten inluiden door de reconductie van het voltallige bureau bij handgeklap voor te stellen. De oppositie heeft door nalatigheid dit verschijnsel in de hand gewerkt. Zij had de volgende bedenking van de liberaal Maurice Feron tot de hare kunnen maken: 'L'observation du règlement est une discipline que nous devons nous imposer d'une façon constante et régulière, et je demande que le Sénat donne l'exemple du respect de la législation et des règlements en s'en tenant aux conditions d'élection qui sont considérées, dans toutes les assemblées délibérantes (interruptions à l'extrême gauche), comme préservatrices des droits des membres des parlements' ⁶⁹. De oppositie wenst geen tijd te verliezen met een stemming waarbij het succes van de meerderheidskandidaat verzekerd is. Maar er is meer: de toepassing van de evenredige vertegenwoordiging bij de samenstelling van het bureau is voor de oppositie een reden om geen stemming te vragen. Het evenredigheidsprincipe staat haaks op het meerderheidsprincipe dat de basis van een stemming vormt. Of anders gezegd: de evenredige vertegenwoordiging heeft de geheime stemming uitgehold ⁷⁰.

De solidariteit van de partijen in de regering sluit een zekere solidariteit van de partijen in de kamers in. Dat is in het voorgaande duidelijk geworden. Maar de partijen - en aanvankelijk gaat het om de fracties - hebben niet steeds de macht om tucht af te dwingen. De geheime stemming is een middel voor het individuele parlementslid om zijn onvrede, zijn verzet uit te drukken. Indien er voor 1950 soms vreemde situaties voorkomen, dan is het o.a. wegens de geheime stemming en de mogelijkheid tot het uitdrukken van een afwijkende mening (zie de tabellen 4 en 5). Wegens gebrekkige partijtucht dus. Dat dit alles niet zonder belang is - want een symptoom van het muilbanden van de individuele vrijheid van het parlementslid - moge blijken uit de volgende voorbeelden. In de periode 1928-1935 hebben de regeringspartijen een akkoord over de verdeling van de beide voorzitterschappen: de Kamer is voor de katholieken en de Senaat voor de liberalen. Precies in deze periode groeit de druk van de Vlamingen om het Nederlands erkend te zien als volwaardige taal in de parlementaire assemblees ⁷¹. De Vlamingen kunnen zich niet langer verzoenen met Nederlandsonkundige voorzitters. Dat blijkt in de Kamer uit het verzet tegen de katholieke Waal Poncelet tussen 1930 en 1935. Hoewel hij de kandidaat van de regeringspartijen is en telkens ook wordt gesteund door de oppositie, haalt hij bij de geheime stemming in 1930 en 1935 slechts een matige score omdat verscheidene Vlaamse katholieken de partijrichtlijn niet volgen. Wanneer de socialisten in 1935 (zoals de vorige jaren) voorstellen Poncelet bij handgeklap te verkiezen zijn het de katholieke Vla-

68 De socialistische senator Harmegnies in de zitting van 17 juni 1965.

69 PHS 11 nov. 1924.

70 In 1973 stelt de Volksunie een kandidaat-voorzitter tegen de socialist Van Acker en eist de geheime stemming. Uit revanche stellen de socialisten een extra-kandidaat voor het secretariaat en eisen eveneens de geheime stemming. Daardoor sneuvelt de Volksunie-kandidaat die in het evenredigheidsakkoord nochtans was voorzien.

71 Zie hiervoor Ph. Doms, 'L'emploi des langues dans les assemblées législatives', *Res Publica*, 1965; E. Gerard, 'De Senaat 1918-1970', In *Geschiedenis van de Belgische Senaat*, Tielt, 1999.

mingen die een geheime stemming afdwingen ⁷². In feite wordt Poncelet verkozen door een meerderheid van Franstaligen, zowel uit de regeringspartijen als uit de oppositie, tegen Vlamingen uit beide hoeken. In de Senaat doet zich een gelijkaardige situatie voor. In december 1932 schuiven de liberalen de Nederlandsonkundige Waal Digneffe naar voren en zetten daarmee de Vlaamse katholieken voor schut. De woordvoerder van die laatsten laat zijn principële bezwaren kennen tegen een Nederlandsonkundige voorzitter, maar eindigt als volgt: 'Pour le reste (...) la discipline qui nous est imposée par la formation du gouvernement dictera nos votes en faveur des candidatures, de quelque groupe qu'ils viennent, pour la constitution du bureau du Sénat' ⁷³. Digneffe haalt echter slechts een matige score.

Een sterk staaltje van falende partijtucht biedt de verkiezing van april 1939 in Kamer en Senaat. Na veel hindernissen hebben katholieken en liberalen een regering gevormd. De parlementsfracties van beide partijen - die zich aligneren op de regeringscoalitie - hebben opnieuw een akkoord over de verdeling van de voorzitterschappen: de Kamer komt toe aan de katholieken en de Senaat aan de liberalen. Maar de liberalen steigeren wanneer de katholieken voor de Kamer de Vlaamse leider Frans Van Cauwelaert voordragen. De stemming verloopt in volslagen chaos en er zijn niet minder dan drie stembeurten nodig om Van Cauwelaert verkozen te krijgen tegen de socialist Huysmans. "Quoique profondément blessée par l'attitude des représentants libéraux à l'égard du candidat catholique à la présidence de la Chambre, la droite du Sénat, se plaçant sur un plan supérieur et agissant dans l'intérêt du pays, a décidé qu'elle n'userait d'aucunes représailles", aldus de katholieke fractieleider in de Senaat enkele dagen later ⁷⁴. Maar na deze grootmoedige verklaring wreken de katholieke backbenchers zich en is er een tweede stembeurt nodig voor de liberale kandidaat Gillon. Ei zo na wordt ook hier de socialist verkozen. Gebrek aan tucht blijkt tenslotte uit de merkwaardige stemming in de Kamer in november 1946. Het aantal vice-voorzitterschappen is uitgebreid tot vijf om de communisten die in de linkse regeringscoalitie zitten een plaats te gunnen. Maar op het moment van de stemming stelt de enige UDB-er in de Kamer, Marchand zichzelf kandidaat en hij haalt het (91) in een tweede stembeurt van de communist Lahaut (78) door een coalitie van CVP, liberalen en socialisten. Het is duidelijk dat niet alle liberalen en socialisten even gesteld zijn op een alliantie met de communisten. Daarop legt BSP-voorzitter Buset een merkwaardige verklaring af: 'Au risque de rompre avec tous les usages, je tiens à déclarer combien profondément je regrette l'élection qui vient d'avoir lieu et, d'une façon plus précise, je tiens à dire publiquement combien je regrette que des collègues de mon groupe n'aient pas voté comme ils s'y étaient engagés'. Vanop de banken van de CVP wordt geroepen dat de stemming geheim is ⁷⁵.

De systematische invoering van de verkiezing bij handgeklap heeft van de voorzittersverkiezing een weinig interessant vertoon gemaakt. De verkiezing van de voorzitter was lange tijd de eerste politieke act van het parlementaire jaar ⁷⁶. Soms

72 PHK 12 nov. 1935. De voorstanders van Poncelet voeren aan dat er geen verkiezing moet zijn omdat er slechts één kandidaat wordt voorgedragen. Zoals we al enkele malen hebben benadrukt is er geen voordracht of kandidaatstelling nodig. Dat blijkt ook uit het resultaat van de stemming: verscheidene stemmen worden uitgebracht op andere leden.

73 PHS 27 dec. 1932.

74 Cyrille Van Overbergh in PHS 26 april 1939.

75 PHK 12 nov. 1946.

76 Eventueel na het onderzoek van de geloofsbriefven.

verliep deze handeling rustig, soms was ze rijk aan incidenten, in samenhang met de vorming van de regering. Zij was wellicht nooit meer bewogen dan in november 1939 toen de Vlaams-nationalist Grammens bij toepassing van artikel 31 van het reglement door de ouderdomsdeken van de Kamer met behulp van de rijks-wacht werd buitengezet. Voor de oppositie was het soms een eerste politieke manifestatie zoals voor Rex in 1936, of voor de communisten in 1939 wanneer zij in de Kamer door een tegenkandidaat (Lahaut) de buitenlandse politiek van de regering bekritiseerden, voor de Vlamingen een moment van protest tegen het Franstalige karakter van de besprekingen. In de periode van de homogene CVP-regeringen dwong de oppositie vanaf 1952 een verkiezing af om te testen hoe sterk de regeringsmeerderheid nog was. Hetzelfde gebeurde in omgekeerde zin tijdens de periode van de BSP-liberale coalitie. De liberalen eisten geen stemming in 1961 omdat het een verloren zaak was, maar nochtans zou een stemming indicatief zijn geweest voor de steun aan de travaillistische regering, die door rechtse CVP-ers vanaf haar ontstaan zwaar werd bekritiseerd⁷⁷. Zo zijn we terug bij het uitgangspunt. De keuze van een voorzitter verliep in de regel parallel met de regering. Die verkiezing kon als een halve vertrouwensstemming beschouwd worden. Maar een vertrouwensstemming bij geheime verkiezing houdt risico's in.

Laten we tot slot en als conclusie de draden van de ontwikkeling in de periode 1918-1974 samenbinden. Ook na de Eerste Wereldoorlog worden de voorzitters van Kamer en Senaat in de regel uit de meerderheid gekozen, maar wegens het gebrek aan homogene meerderheden en door de nood aan coalities loopt die praktijk minder vlot. De benoeming van de voorzitter wordt soms uitgesteld tot na de regeringsvorming. Er treden af en toe anomalieën op doordat het vaste ritme van de parlementaire activiteiten botst met de wisselvalligheid van regeringen en coalitieformules. Zo kan een nieuwe regeringsmeerderheid geconfronteerd worden met een zittende voorzitter uit de oppositie. Het coalitiesysteem heeft bovendien een aantal neveneffecten. Het vraagt om een akkoord tussen de partijen van de meerderheid voor de verdeling van het voorzitterschap van Kamer en Senaat en om steun aan de voorgedragen kandidaten. Vermits afspraken minder gemakkelijk afdwingbaar en controleerbaar zijn bij geheime stemming, doet de meerderheid steeds meer beroep op verkiezing bij handgeklap. De oppositie meent zich hierbij te moeten neerleggen omdat haar kandidaat meestal geen kans maakt en iedereen tijdverlies wil vermijden. In deze context kan de beslissing zonder al te veel problemen verschuiven van partijfracties naar partijbesturen. De noodzaak een regeling te treffen voor de beide voorzitterschappen samen is een factor die deze verschuiving in de hand heeft gewerkt. Deze praktijk is regelmatig aan de kaak gesteld en wordt beschouwd als een degradatie van de parlementaire instellingen. De toepassing van de evenredige vertegenwoordiging bij de samenstelling van het bureau sedert 1918 biedt onvoldoende tegenwicht voor de dominerende positie van de meerderheid inzake het voorzitterschap⁷⁸.

⁷⁷ Zie het opmerkelijk aantal tegenstemmers en onthoudingen uit de CVP bij de vertrouwensstemming over de regering: L. Holvoet, 'De stemming over het investituur-debat in Kamer en Senaat (1944-1979)', *Res Publica*, 1980, 47 en 52.

⁷⁸ De periode na 1974 zou het voorwerp moeten uitmaken van een aparte studie. Want de vastgestelde praktijk heeft in de laatste 25 jaar geleid tot felle reacties. De context verandert door de verbrokkeling van het partijsysteem, de afkalving van de traditionele politieke families, de proliferatie van wetgevende assemblees en de langere duur van de rege-

Summary: The Speakers of the Belgian Parliament (1918-1974). From parliamentary autonomy to party dependence.

This article analyses the election of the Speakers of both houses of the Belgian parliament, the House of Representatives and the Senate, in the period 1918-1974. According to the Belgian constitution, the election of the Speaker is a competence of each house. As can be expected in a system of parliamentary government, the Speakers belong to the government majority, as they did already before 1914. But with the disappearance of a homogeneous majority and the need for cabinet coalitions after 1918 - result of the proportional representation - some effects which tended to erode parliamentary autonomy more substantially occurred. At several occasions the election of the Speakers was postponed until the result of cabinet formation was known. In addition, the coalition parties had to make an agreement for the partition of the two Speakers' positions. The coalition practice also affected procedure. Since agreements were less easily implemented in a secret ballot, the provisions of the parliamentary statute were put aside for an election by acclamation to strengthen party discipline. In this context a further shift in the election process occurs: from the parliamentary groups to the party leadership. Eventually, the appointment of the Speakers became part of the cabinet formation itself. This practice appears to be firmly established in the 1970' and has been criticized severely. It can be considered one aspect of the decline of parliaments in this period.

ringscrisissen. Onder meer om de nefaste gevolgen van een koppeling van voorzittersverkiezing aan kabinetsformatie te vermijden wordt in 1985 een termijn bepaald voor de verkiezing van het bureau van beide kamers. Deze regeling biedt weinig soelaas, want zij is in principe enkel van belang voor de meestal korte buitengewone zitting volgend op de verkiezingen. Bovendien is zij in feite niet bestand tegen de druk van de meerderheidspartijen zoals de gebeurtenissen van 1988 hebben uitgewezen. Toen moest de 'voorlopige' voorzitter (die binnen de veertien dagen was verkozen) onder druk van zijn partij ontslag nemen om plaats te maken voor de kandidaat van de regeringscoalitie.

Bijlage 1: Overzicht van de verkiezing van de Kamervoorzitter 1918-1974 ⁷⁹

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1918-1919	28/11/18	186	143	8	135	68	K Pouillet 130	S Brunet 2 K Carton de Wiart 1 S De Schutter 1 L Mechelynck 1
1919-1920	10/12/19	186	1 ^{ste} stemb. 172	11	161	81	-	S Brunet 66 K Karton de Wiart 64 L Mechelynck 31
			2 ^{de} stemb. 171	5	166	84	-	K Carton de Wiart 70 S. Brunet 66 L Mechelynck 30
			Ballotage 172	16	156	79	S Brunet 84	K Carton de Wiart 72
1920-1921	23/11/19	186	166	15	151	76	S Brunet 150	K Houtart 1
1921-1922	20/12/21	186	172	22	150	76	S Brunet 143	K Pouillet 3 S Brenez 1 K Carton de Wiart 1 L Pierco 1 K Rubbens 1
1922-1923	14/11/22	186	147	6	141	71	S Brunet 140	onbekend 1
1923-1924	13/11/23	186	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
1924-1925	11/11/24	186	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
1925 BZ	19/05/25	187	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
1925-1926	10/11/26	187	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
1926-1927	09/11/26	187	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
1927-1928	08/11/27	187	Acclamatie	-	-	-	S Brunet	-
-	16/08/28	187	169	21	148	75	K Tibbaut 131	[diversen 17]
1928-1929	13/11/28	187	121	19	102	52	K Tibbaut 94	K Renkin 3 K De Clercq 1 S Hallet 1 K Rutten 1 C Van Overstraeten 1 K Vergels 1

⁷⁹ De lijst in E. Toebosch, *Parlementen en reglementen*, Brussel, 1991, 37 bevat talrijke fouten en slordigheden.

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1929-1930	19/11/29	187	158	16	142	72	K Tibbaut 136	[diversen 6]
1930-1931	11/11/30	187	152	25	127	64	K Poncelet 109	K Pouillet 10 K Van Outryve K d'Ydewalle 2 K Beeckx 1 L Boeckx 1 K Delacolette 1 S Hallet 1 L Joris 1 K Sap 1
1931-1932	10/11/31	187	Acclamatie	-	-	-	K Poncelet	-
1932-1933	21/12/32	187	164	17	147	74	K Poncelet 136	[diversen 11]
1933-1934	14/11/33	187	Acclamatie	-	-	-	K Poncelet	-
1934-1935	13/11/34	187	Acclamatie	-	-	-	K Poncelet	-
1935-1936	12/11/35	187	150	19	131	66	K Poncelet 107	S Brunet 11 K Van Dievoet 7 K Sap 2 K Coussens 1 K Delacolette 1 K Heyman 1 K Marck 1 K Vergels 1
1936 BZ	23/06/36	202	169	21	148	75	S Huysmans 116	R Knaepen 20 K Poncelet 8 L Neven 2 S Blume 1 K Fieullien 1
1936 BZ	27/10/36	202	174	11	163	82	S Huysmans 124	V Romsée 36 K Jaspar 1 K Marck 1 K Poncelet 1
1936-1937	10/11/36	202	137	9	128	65	S Huysmans 120	K Marck 2 V Romsee 2 V Butaye 1 V Debacker 1 K Poncelet 1 C Lahaut 1
1937 BZ	07/09/37	202	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1937-1938	09/11/37	202	138	21	117	59	S Huysmans 102	[diversen 15]
1938 BZ	04/10/38	202	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1938-1939	08/11/38	202	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen	
1939 BZ	21/04/39	202	1 ^{ste} stemb.	194	18	176	89	S Huysmans 70 K Van Cauwelaert 68 K De Schryver 33 K Kluyskens 4 K Carton de Wiart 1	
			2 ^{de} stemb.	20	174	88	K Van Cauwelaert 74 S Huysmans 69 K De Schryver 27 K Kluyskens 4		
			Ballotage		42	151	76	K Van Cauwelaert 78	S Huysmans 73
1939 BZ	05/09/39	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1939-1940	14/11/39	202	166	10	156	79	K Van Cauwelaert 143	C Lahaut 10 [diversen 3]	
1944-1945	14/11/44	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1945-1946	13/11/45	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1946 BZ	19/03/46	202	199	4	195	98	K Van Cauwelaert 103	S Soudan 92	
1946-1947	12/11/46	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1947-1948	11/11/47	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1948-1949	09/11/48	202	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1949 BZ	26/07/49	212	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1949-1950	08/11/49	212	189	61	128	65	K Van Cauwelaert 122	L Lahaye 2 K Delwaide 1 S Piérard 1 L Demuyter 1	
1950 BZ	20/06/50	212	206	22	184	104	K Van Cauwelaert 109	S Huysmans 75	
1950-1951	14/11/50	212	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1951-1952	13/11/51	212	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	
1952-1953	11/11/52	212	203	8	195	102	K Van Cauwelaert 105	S Spinoy 71 L Devèze 17 S Soudan 1 K Vanden Boeynants 1	
1953-1954	10/11/53	212	Acclamatie	-	-	-	K Van Cauwelaert	-	

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1954 BZ	27/04/54	212	204	80	124	63	S Huysmans 109	L Demuyter 4 S Soudan 4 S De Sweemer 2 K Saint-Remy 1 K Van Cauwelaert 1 K Van Eynde 1 Violon 1 V Wagemans 1
1954-1955	09/11/54	212	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1955-1956	08/11/55	212	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1956-1957	13/11/56	212	198	87	111	56	S Huysmans 105	L Demuyter 3 K Delhache 1 S Fayat 1 S Van Trimpont 1
1957-1958	12/11/57	212	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1958 BZ	18/06/58	212	Acclamatie	-	-	-	S Huysmans	-
1958-1959	11/11/58	212	200	9	191	96	L Kronacker 112	S Huysmans 79
1959-1960	10/11/59	212	Acclamatie	-	-	-	L Kronacker	-
1960-1961	08/11/60	212	201	4	197	99	L Kronacker 113	S Spinoy 83
1961 BZ	27/04/61	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1961-1962	14/11/61	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1962-1963	13/11/62	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1963-1964	12/11/63	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1964-1965	10/11/64	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1965BZ	10/06/65	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1965-1966	09/11/65	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1966-1967	08/11/66	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1967-1968	14/11/67	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1968 BZ	23/04/68	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1968-1969	12/11/68	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1969-1970	14/10/69	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1970-1971	13/10/70	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1971-1972	25/11/71	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1972-1973	10/10/72	212	Acclamatie	-	-	-	S Van Acker	-
1973-1974	09/10/73	212	183	31	152	77	S Van Acker 132	VU Van der Elst 20
1974BZ	30/04/74	212	211	24	187	94	K Dequae 121	S Claes 65 FDF-RW Perin 1

De zittingsperiodes (legislaturen) zijn onderscheiden door een streep. BZ: buitengewone zitting; (1): aantal leden; (2) aantal deelnemers aan de verkiezing; (3) aantal blanco of ongeldige stembriefjes; (4) aantal geldige stemmen; (5) vereiste meerderheid; K: katholiek (na 1946 CVP/PSC); S: socialist (na 1946 BSP/PSB); L: liberaal; V: Vlaams-nationalist; R: Rex; C: communist

Bijlage 2: Overzicht van de verkiezing van de Senaatsvoorzitter 1918-1974

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1918-1919	29/11/18	120	80	2	78	40	K de Favereau 78	-
1919-1920	16/12/19	120	97	3	94	48	K de Favereau 92	L Goblet 1 L Speyer 1
1920-1921	09/11/20	120	70	2	68	35	K de Favereau 67	K t'Kint 1
1921-1922	28/12/21	153	139	3	136	76	K de Favereau 85	S Coppieters 50 L Magnette 1
1922-1923	14/11/22	153	136	4	132	67	K t'Kint de Roodenbeke 130	K Descamps 2
1923-1924	13/11/23	153	137	9	128	65	K t'Kint de Roodenbeke 128	-
1924-1925	11/11/24	153	125	12	113	57	K t'Kint de Roodenbeke 110	K de Broqueville 1 K Descamps 1 K Du Bost 1
1925BZ	05/05/25	153	143	4	139	70	K t'Kint de Roodenbeke 129	S Lafontaine 4 L Magnette 3 K Descamps 1 K de Broqueville 1 K Segers 1
1925-1926	10/11/25	153	122	3	119	60	t'Kint de Roodenbeke 116	S Quinchon 1 K Van Overbergh 1 S Volckaert 1
1926-1927	09/11/26	153	94	4	90	46	K t'Kint de Roodenbeke 85	K Berryer 2 K Descamps 1 K Liebaert 1 S Quinchon 1
1927-1928	08/11/27	153	126	1	125	63	K t'Kint de Roodenbeke 123	K Berryer 1 S Danhier 1
1928-1929	13/11/28	153	136	64	72	37	L Magnette 63	K Descamps 4 K Berryer 1 K de Vrière 1 K Esser 1 S Lafontaine 1 K Ruzette 1
1929-1930	20/11/29	153	Acclamatie				L Magnette	
1930-1931	11/11/30	153	118	9	109	55	L Magnette 107	S Quinchon 1 S Barnich 1
1931-1932	10/11/31	153	Acclamatie	-	-	-	L Magnette	-

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1932-1933	27/12/32	159	152	58	94	48	L Digneffe 87	L Dens 3 vier leden 1
1933-1934	14/11/33	159	141	69	72	37	L Digneffe 69	L Lippens 2 een lid 1
1934-1935	13/11/34	159	143	56	87	44	L Lippens 77	L Digneffe 3 L Demets 3 K Rutten 2 K Crokaert 1 S Dewaele 1
1935-1936	12/11/35	159	Acclamatie	-	-	-	L Lippens	-
1936BZ	01/07/36	167	158	13	145	73	K Moyersoer 104	L Lippens 19 R de Fraipont 12 V Lindekens 8 S Claeys 1 S Coole 1
1936BZ	27/10/36	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1936-1937	10/11/36	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1937BZ	07/09/37	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1937-1938	09/11/37	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1938BZ	04/10/38	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1938-1939	08/11/38	167	Acclamatie	-	-	-	K Moyersoer	-
1939BZ	26/04/39	167	1 ^{ste} stemb. 166	6	160	81	L Gillon 80 S Vinck 80	
			2de stemb. 166	3	163	82	L Gillon 83	S Vinck 80
1939BZ	05/09/39	167	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1939-1940	14/11/39	167	160	10	150	76	L Gillon 86	S Vinck 64
1944-1945	14/11/44	167	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1945-1946	13/11/44	167	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1946BZ	19/03/46	167	165	1	164	83	L Gillon 94	S Matagne 70
1946-1947	12/11/46	167	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1947-1948	11/11/47	167	156	5	151	79	S Rolin 80	L Gillon 71
1948-1949		167	Acclamatie	-	-	-	S Rolin	-
1949BZ	26/07/49	175	Acclamatie	-	-	-	S Rolin	-
1949-1950	08/11/49	175	166	6	160	84	L Gillon 100	S Rolin 59 L Hoste 1
1950BZ	27/06/50	175	173	24	149	87	K Struye 89	S Rolin 60
1950-1951	14/11/50	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1951-1952	13/11/51	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1952-1953	11/11/52	175	167	21	146	84	K Struye 89	S Rolin 57
1953-1954	10/11/53	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-

Zitting	Datum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Gekozen	Andere namen
1954BZ	05/05/54	175	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1954-1955	09/11/54	175	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1955-1956	08/11/55	175	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1956-1957	13/11/56	175	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1957-1958	12/11/57	175	Acclamatie	-	-	-	L Gillon	-
1958BZ	24/06/58	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1958-1959	11/11/58	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1959-1960	10/11/59	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1960-1961	08/11/60	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1961BZ	25/04/61	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1961-1962	14/11/61	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1962-1963	13/11/62	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1963-1964	12/11/63	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1964-1965	10/11/64	175	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1965BZ	17/06/65	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1965-1966	09/11/65	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1966-1967	08/11/66	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1967-1968	14/11/67	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1968BZ	02/05/68	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1968-1969		178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1969-1970	14/10/69	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1970-1971	13/10/70	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1971-1972	03/12/71	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1972-1973	10/10/72	178	Acclamatie	-	-	-	K Struye	-
1973-1974	09/10/73	178	Acclamatie	-	-	-	K Harmel	-
1974BZ	30/04/74	178	Acclamatie	-	-	-	K Harmel	-

De zittingsperiodes (legislaturen) zijn onderscheiden door een streep. BZ: buitengewone zitting; (1): aantal leden; (2) aantal deelnemers aan de verkiezing; (3) aantal blanco of ongeldige stembriefjes; (4) aantal geldige stemmen; (5) vereiste meerderheid; K: katholiek (na 1946 CVP/PSC); S: socialist (na 1946 BSP/PSB); L: liberaal; V: Vlaams-nationalist; R: Rex.